

LUNDS
UNIVERSITET

Transsexuellas (o)möjlighet att få återupprättelse av staten

En diskursanalys av Justitiekanslerns beslut att inte erkänna ekonomisk ersättning till personer som tvångssteriliserats till följd av att de korrigerat juridisk könstillhörighet

Av: Annica Thor

LUNDS UNIVERSITET

Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)

Vårtermin 2016

Handledare: Håkan Hydén

Examinator: Reza Banakar

Abstract

The ability to change the official gender identification was introduced in Sweden, by a particular law regulation, in the beginning of 1970s century. The law meant a certain liberation for people to, independently decide their one gender identity, and which official gender identification they required to get registered into. At the same time, the law also demanded a several conditions in return of the people who wanted to correct their gender identity. One of these requirements was an ultimatum which implied that people who corrects their gender identification wasn't allowed to procure biological children, and as a solution they was forced into sterilisations. As a result of the sterilisation requirement hundreds of people went through a surgery that resulted in permanent infertility.

The requirement of infertility was not removed until 2013, after it was found that it violated both the fundamental human rights and the Instrument of Swedish government. All this meant that the State of Sweden had forced hundreds of people into sterilisation without a real purpose. On the ground of the violation a damage against the Swedish State was claimed by 161 persons. However, the Office of the Chancellor of justice rejected all the request for redress and damage.

In the light of these facts, the main aim of this essay has been to investigate if the Government's decision to reject damages and redress was influenced by other factors then the legislation then in force. Another purpose of the essay has been to illustrate the Swedish discourses in transsexualism, heteronormativity and gender norms in the background material to the Government's decision. The theoretical points of this paper is grounded in Michel Foucault's and Judith Butler's theories in Biopower and the Heterosexual Matrix. The method that I've used is the discourse analysis method, which allows me to investigate lawmaker's argumentation and language. The conclusion of the results is that there is arguments and statements that suggest an idea of the human gender identities as binary. For example, the lawmakers express a fear of that non-heterosexual reproduction will become a reality and thereby complicate what is considered as a normal family relation. These and similar arguments indicate that there is an attitude to transsexualism as something abnormal and that there is a hetero-normative pattern in the Swedish community.

Keywords

Sterilisation requirement, gender identity, official gender identification, binary genders, gender dichotomy, transsexualism, heteronormative, Biopower, Heterosexual Matrix.

The number of words

17 998.

Sammanfattning

Möjligheten att korrigera den juridiska könstillhörigheten är en process som realiserades under 1970-talet i Sverige genom en specifik könstillhörighetslag. Lagen innebar en viss frigörelse för människor att själva bestämma vilken könsidentitet de identifierade sig med och skulle stå registrerade under i folkbokföringen. Som motprestation ställdes dock ett antal krav på de personer som ville korrigera sin juridiska könsidentitet. Ett av dessa krav var ett ultimatum som förutsatte att personerna inte skulle få biologiska barn, de skulle steriliseras. Hundratals personer genomgick processen, och till följd av steriliseringskravet, förlorade alla dessa sin reproduktiva förmåga genom kirurgiska ingrepp.

Steriliseringskravet togs inte bort förrän år 2013, efter att det konstaterats att kravet stred mot de grundläggande mänskliga rättigheterna och Sveriges grundlag. Till följd av att staten, utan verkligt syfte, tvingat hundratals personer till sterilisering framställdes skadeståndsanspråk mot den svenska staten. Justitiekanslern avslög dock samtliga 161 parters begäran om upprättelse.

Huvudsyftet med detta arbete har därför varit att undersöka om Justitiekanslerns beslut att inte godkänna ekonomisk ersättning eller upprättelse till de tvångssteriliserade personerna påverkats av andra omständigheter än gällande rätt. Syftet har även varit att belysa svenska diskurser kring transsexualism och heteronormativitet genom att ta reda på vilka binära normer kring kön och könsidentitet som går att urskilja i de dokument som legat till grund för det aktuella beslutet. Uppsatsens teoretiska utgångspunkter bottnar i Michel Foucaults och Judith Butlers teorier om biomakt och den heterosexuella matrisen, och den metod som använts är diskursanalys. Analysen är en undersökning av beslutfattares och lagstiftares argumentation och språkbruk, där resultatet illustrerar att det finns resonemang och utsagor som tyder på en uppfattning om könsidentiteter som binära. Lagstiftarna uttrycker även en rädsla för att icke-heterosexuell reproduktion ska bli en realitet och på så vis komplicera det som anses vara ett normativt familjeförhållande. Dessa och liknande argument tyder på att det finns en inställning kring transsexualism som något avvikande och att det finns ett heteronormativt mönster i den svenska samhällsbildningen.

Nyckelord

Steriliseringskrav, könsidentitet, juridisk könstillhörighet, könsbinär, könsdikotomi, transsexualism, heteronormativ, biomakt, heterosexuella matrisen.

Ordantal

17 998.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	2
1.1.1 Begreppsanvändning.....	2
1.1.2 Transsexualismens uppkomst och utveckling.....	3
1.1.3 Könstillhörighetslagens uppkomst.....	3
1.1.4 Nuvarande lagstiftning.....	4
1.1.5 Ex-gratia ersättning och samspelet mellan Justitiekanslern och staten	5
1.2 Problemformulering	6
1.3 Syfte och frågeställningar	7
1.4 Avgränsningar och definitioner	8
2. Teoretiska ramverk	9
2.1 Biomakt som social kontroll	9
2.2 Performativitet och den heterosexuella matrisen	10
3. Forskningsfältet	12
4. Metod	14
4.1 Diskurs som teoretiskt förankrad metod	14
4.3 Diskursanalys i denna studie	14
4.4 Metodologiskt genomförande	16
4.5 Metodens fördelar och begränsningar.....	17
5. Material och tillvägagångssätt	18
5.1 Urval och avgränsningar	18
5.2 Etik.....	18
6. Analys	19
Styrdokument 1	19
Styrdokument 2	22
Styrdokument 3	25
Styrdokument 4	27
Justitiekanslerns beslut.....	29
7. Konklusioner och avslutande kommentarer	33
Referensförteckning	37

1. Inledning

Sverige är ett land som på flera fronter framställs vara ett föregångsland vad gäller likabehandling och jämställdhet, inte minst inom HBTQ-frågor. Mänskliga rättigheter och alla individers lika värde värderas högt, vilket bland annat styrks i och med Sveriges inträde i bland annat FN. Idag, år 2016, är Sverige ett land som styrs av världens första självuttalade feministiska regering, med statsminister Stefan Löfven i spetsen. Regeringen har för avsikt att prioritera och vara världsledande i beslut och resursfördelningar i jämställdhetspolitiken (Regeringskansliet 2016). Genom detta anses Sverige vara ett progressivt land vad gäller modernt tänkande och alla människors lika fri- och rättigheter, men så har det inte alltid varit.

Fram till år 1976 tvångssteriliserades över 25 000 personer i Sverige till följd av rasbiologiska syften och tankegångar. Tvångssteriliseringarna grundades i lagstiftning och var således, för tiden, rättsligt korrekta (SFS 1975:580; Socialdepartementet 1998 s.8). Allteftersom tiden fortlöpte började Sverige, med rätta, ta avstånd från dessa rasbiologiska föreställningar, och det tillsattes en utredning som skulle granska hur staten kunde försöka gottgöra och återupprätta de skadelidna personerna. En del av denna upprättelse bestod i att det skapades en ny lag som gav de tvångssteriliserade rätt till skadeståndsliknande ekonomisk ersättning, så kallad *ex gratia*¹ ersättning. Detta trots att tvångssteriliseringarna genomförts med lagligt stöd, samt blivit preskriberade (Socialdepartementet 1998 s. 8-9; Bengtsson 2009, s. 327). Staten riktade en ursäkt till alla skadelidna och ersättningen utgick om 175 000 kronor vardera till alla som sökt och fått sin skadeståndsansökan prövad. Genom detta ville staten visa barmhärtighet och tydliggöra att Sverige tog avstånd från en sådan grymhet och tortyr som tvångssteriliseringarna inneburit (Johansson 2005).

Ovanstående ärende väckte mina funderingar kring hur den svenska staten valt att följa upp och kompensera människor som, genom laga krav, tvingats genomgå liknande tvångssteriliseringar. Det krävdes inte många Google-sökningar innan jag insåg att historien är långt närmare än det rasbiologiska människoföraktet. Vi behöver nämligen inte blicka längre tillbaka i tiden än knappa tre år för att bli varse om att den svenska staten, sedan 1970-talet, återigen förbisett människors fri- och rättigheter. Denna gång i form av att genomföra tvångssteriliseringar på hundratals transsexuella individer i samband med att de korrigerat juridisk könstillhörighet (Chavez Perez 2013). Det tog staten hela 41 år att genomföra en lagändring i frågan, och inte förrän år 2013 befriades transsexuella från det inskränkande steriliseringskravet. Med anledning av lagändringen framställde 161 personer enskilda skadeståndsanspråk mot den svenska staten, där de yrkade på ekonomisk ersättning för den personskada och kränkning som de genomlidit till följd av steriliseringskravet. I juni 2014 kom Justitiekanslern (JK) med sitt beslut i frågan; ”Justitiekanslern avslår de 161 anspråk på skadestånd av staten som har framställts i ärendena” (Justitiekanslern 2014).

Dessa tvångssteriliseringar och JK:s beslut att inte erkänna de skadelidna personerna rätt till en ursäkt eller ekonomisk ersättning är vad som banat väg för hur denna uppsats är utformad.

¹ Ersättningsutbetalning som sker "av nåd", utan att det föreligger någon ersättningskyldighet (Bengtsson 2009).

1.1 Bakgrund

Kapitlet avser att redogöra för aktuell begreppsanvändning av *transsexuell*, *könskorrigering*, *transsexualism* och *juridisk könstillhörighet*. Därefter skildras transsexualismens historiska bakgrund och en kortare redogörelse av den lag som haft betydelse för den svenska utvecklingen i frågan. En förklaring av JK:s inflytande på statens beslutsfattande makt vad gäller frivillig skadeståndreglering och ex-gratia ersättning kommer även att genomföras. Denna bakgrundsinformation ges för att den är nödvändig för fortsatt förståelse av uppsatsens syfte och frågeställningar.

1.1.1 Begreppsanvändning

En person som är *transsexuell* är en person som inte upplever sig identifierad med den könskategori som automatiskt tilldelas alla människor vid födseln. Upplevelsen tar sig vanligen form i tidig barndom, men ibland även senare. Transsexuella beskrivs som en av samhällets många minoritetsgrupper eftersom personerna anses strida mot det normativa. På grund av det utstår transsexuella en del av omgivningens oförståelse, och tvingas därför att hårdare kämpa för sina grundläggande fri- och rättigheter. Något som är viktigt att framhålla kring begreppet transsexuell är att det inte på något vis är sammankopplat med sexuell läggning eller sexualitet. Transsexuella kan, precis som alla andra, vara hetero- bi- eller homosexuella (Socialstyrelsen 2015; Holm 2015).

Könskorrigering är, som namnet indikerar, benämningen på den process som en transsexuell person genomgår när det blir aktuellt att korrigera det medfödda könet. Processen kan vara både medicinsk och juridisk, men begreppet könskorrigering syftar i detta sammanhang enbart till den medicinska processen. I praktiken innebär korrigeringen att en person blir hormonbehandlad och/eller opereras så att kroppen bättre stämmer överens med den könsidentitet som personen identifierar sig med. Denna könskorrigerande process kallas även transition, och möjliggörs främst för personer som diagnostiserats med transsexualism (Holm 2015; Socialstyrelsen 2015).

Transsexualism är en medicinsk diagnos med diagnoskod F64.0 som återfinns i manualerna DSM-5 och ICD-10-SE. Kriterierna för diagnosen syftar till att individen har en bestående upplevelse av att tillhöra en annan könskategori än den som tillskrevs individen vid födseln. Personen har även en vilja att helt eller delvis förändra sin kropp med hjälp av hormoner och/eller underlivs- och/eller annan plastikkirurgi. Socialstyrelsen är den myndighet som är ytterst ansvarig för diagnosticering och könskorrigerande vård, men diagnosen ställs av ett specialiserat psykiatriskt team i samråd med den transsexuella patienten. Patienten måste alltså vilja bli diagnostiserad med transsexualism för att transition ska bli en realitet. Diagnosen är dock en förutsättning för att patienten ska få genomgå könskorrigering, samt korrigera juridisk könstillhörighet. Efter en könskorrigering väljer patienten själv om hen vill fortsätta identifiera sig med diagnosen transsexualism eller om personen vill avsäga sig diagnosen (Holm 2015, s.14-15).

Juridisk könstillhörighet syftar, i Sverige, till den könskategori som en person står registrerad under i folkbokföringsregistret. Könstillhörigheten är en slags förbindelse till vilket kön personen enligt lag står bunden till. Den juridiska könstillhörigheten är en teknikalitet som kategoriserar människor i en av två möjliga kategorier, nämligen kvinna eller man. I Sverige framgår denna kategorisering av personnumrets näst sista siffra, är siffran jämn är personen kategoriserad som kvinna, är siffran ojämn är personen kategoriserad som man. Det juridiska könet har ingenting med det fysiska könet att göra, utöver att kategoriseringen baseras på det fysiska kön som fastställs vid ett barns födsel. En korrigerande av juridisk könstillhörighet är därför inte kopplat till om personen genomgått underlivs- och/eller annan plastikkirurgi, utan enbart till vilken könstillhörighet personen enligt lag förbinder sig till. Förbindelse har i sin tur olika rättslig verkan beroende på om personen är registrerad som kvinna eller man (Socialstyrelsen 2015).

1.1.2 Transsexualismens uppkomst och utveckling

På 1830-talet började tyska läkare uppmärksamma och redogöra för att det fanns patienter som tycktes uttrycka besvär med sin medfödda könstillhörighet, men det var inte förrän på 1950-talet som fenomenet blev identifierat och benämnt som transsexualism. Begreppet introducerades i, den tyska sexologen, Harry Benjamins studie "The Transsexual Phenomenon". Benjamin betraktade transsexualism som ett psykiskt sjukdomstillstånd som förutsatte att den drabbade kände att det medfödda könet inte stämde överens med den könstillhörighet som individen identifierade sig med. Benjamins studie var praktisk, och även om transsexualism betraktades som en psykisk sjukdom, menade Benjamin att fysiska ingrepp kunde främja patientens mentala hälsa. Benjamins arbete och slutliga resultat påvisade att den mest framgångsrika hanteringen av patienter som diagnostiserats med transsexualism genomfördes med hormonbehandling och kirurgiska könskorrigeringar. Benjamin hävdade att fall av transsexualism grundades i individens upplevelse av den verkliga könstillhörigheten som motsatt och oförenlig med det medfödda könet. Det enda sättet att frigöra patienten från känslan var således att ändra kroppen så att den blev förenlig med den motsatta könskategorin (Barbee 2011, ss. 53-59).

1.1.3 Könstillhörighetslagens uppkomst

Harry Benjamins studie var en revolutionerande publikation som var med och lade grunden till att Sverige, år 1972, införde en ny lag som syftade till att göra det genomförbart att ansöka om korrigerande av juridisk könstillhörighet och/eller ansöka om könskorrigering sjukvård. Skälen som Sverige angav, i utredningen om Intersexuellas² könstillhörighet (1968), till införandet av lagen var att frågan aktualiserades i samband med att flera personer ansökt om att få ändra sitt namn till ett namn som inte förknippades med personens könstillhörighet. Flertalet individer hade även ansökt om att få ändra den könstillhörighet som de stod inskrivna som i kyrkobokföringsregistret (SOU 1968:28 s.14).

² En medicinsk diagnos för om en kropp inte går att könsbestämma som antingen kvinna eller man enligt samhällets normer för kön, inte samma som transsexualism (Transformering 2015).

De svenska lagstiftarna menade således att det fanns goda terapeutiska skäl till att införa lagen, men de påpekade samtidigt att det var av största vikt att det skulle föreligga starka skäl och krav för att en juridisk könskorrigering skulle möjliggöras (Justitiedepartementet 1972 s.16-19, 46). Den nya lagen (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, även förkortad ”könstillhörighetslagen”, trädde sedan i kraft den 1 juli 1972 och var den första lagen i världen som tillät och möjliggjorde för individer att korrigera juridisk könstillhörighet. Införandet av lagen bidrog även till att flera andra länder tog efter den svenska modellen (Socialdepartementet 2011 s.19).

Ansökningarna om fastställande av korrigerad könstillhörighet gjordes av Socialstyrelsens Rättsliga Råd, men för att få ansökan prövad uppställdes ett antal krav. Enligt könstillhörighetslagen skulle människor som kände sig juridiskt felplacerade enbart kunna ansöka om juridisk omplacering när personen bland annat, *sedan ungdomen* identifierat sig med det andra könet, var *över 18 år, ogift, folkbokförd* i landet och *steril* (Socialdepartementet 2012 s.9). Socialstyrelsens Rättsliga Råd tolkade lagstiftningens krav på sterilitet som att det även var förbjudet för dessa personer att frysa in könsceller för att kunna genomföra assisterad befruktning. Sterilitetskravet innebar således ett fullständigt förbud mot fortplantning (Lindell 2010, s.13).

1.1.4 Nuvarande lagstiftning

Nuvarande könskorrigeringslag är i grunden den samma, men innehåller en del ändringar. Även om 1972: års lag innebar en viss frigörelse för transsexuella personer, blev lagens olika krav hårt kritiserade. Kravet på bland annat sterilisering har under 2000-talet ogillats starkt, och flertalet trans- och sexualpolitiska organisationer fördömde och arbetade för att genomföra en förändring av lagens krav. År 2005 hävdade Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (RFSL) exempelvis att utvecklingen av trans-frågor inte höll jämna steg med den kunskap som fanns gällande människors fri- och rättigheter. Organisationen menade att trans-frågor skulle uppmärksammas utifrån att transsexuella tillhör en minoritetsgrupp med särskilt utsatt samhällsposition. RFSL ville således ställa krav på områdeskompetens och utveckling inom juridik, socialtjänst och sjukvård (RFSL, 2005; Lindell 2010, s. 13). Kravet på sterilisering för att korrigera juridisk könstillhörighet har även diskuterats i bland annat FN:s råd för mänskliga rättigheter. Där slogs det fast att ingen människa ska tvingas genomgå medicinska ingrepp, så som sterilisering, som krav för ett juridiskt erkännande av korrigerad könstillhörighet. Även FN:s rapportör mot tortyr och annan omänsklig behandling rekommenderade länder och stater att upphäva lagstiftning som krävde ofrivillig sterilisering av transsexuella (Méndez 2013, ss.19-23). Genom dessa och liknande påtryckningar, framlade regeringen i en proposition från 2011, förslag om ändring i kravet gällande sterilisering (Socialdepartementet 2011).

I domslutet i mål 1968-12, från den 19 december år 2012, fastslogs även Stockholms Kammarrätt att steriliseringskravet stred mot de mänskliga rättigheterna i form av att kravet inte var förenligt med varken den svenska grundlagen eller Europakonventionen (EKMR). Kammarrätten menade att kravet på sterilisering inskränkte på den enskildas lagstadgade skydd

mot påtvingade kroppsliga ingrepp (2 kap. 6 § RF), stred mot (Artikel 8) EKMR:s bestämmelser angående var och ens rätt till skydd för privat och familjeliv, samt (Artikel 14) EKMR:s förbud mot diskriminering. Med detta som bakgrund menade Kammarrätten att steriliseringskravet inte längre skulle tillämpas.

Efter Kammarrättens domslut upphörde Socialstyrelsens Rättsliga Råd att tillämpa steriliseringarna, men steriliseringskravet var ändå lagstadgat fram till den 1 juli år 2013, då lagändringen blev en realitet. Idag, år 2016, behöver inte personer som korrigerar juridisk könstillhörighet längre vara sterila eller ogifta, och det finns även möjligt att frysa in könsceller för att kunna genomgå assisterad befruktning (Socialdepartementet 2012).

1.1.5 Ex-gratia ersättning och samspelet mellan Justitiekanslern och staten

JK är en juridisk myndighet som är utsedd och direkt underställd sittande regering. Den arbetsuppgift som tillfaller myndigheten är således att verka som rådgivare och juridiskt ombud för den svenska staten. Dessa uppgifter är centrala då JK alltid är berättigad att föra statens talan, biträda regeringen med juridiska råd samt genomföra olika juridiska utredningar för staten. Utöver dessa uppgifter har JK även till uppgift att företräda staten i rättegångar som berör staten, i första hand inom skadeståndsrätt. Till dessa uppgifter hör bland annat den frivilliga regleringen av skadestånd som riktas mot staten, samt att JK ska verka som åklagare i ärenden som rör tryck- och yttrandefrihet. I de fall som skadestånd riktas mot staten har JK uppgiften, och möjligheten, att frivilligt erkänna skadeståndsanspråk till enskilda personer som utsatts för fel och brister i statlig myndighetsutövning och beslut. JK prövar i dessa fall en skriftlig ansökan om skadestånd som ska innehålla uppgifter om vilket fel som begåtts, att felet orsakat någon form av skada, och att skadan motiverar ersättning. Tanken bakom JK:s möjlighet att frivilligt kunna reglera skadestånd som riktas mot staten är att minska belastning på de svenska domstolarna i de fall det står klart att fel och försummelse har begåtts av staten (Justitiekanslern 2016).

Utöver den rent juridiska prövningen av ett skadeståndsrättsligt ärende finns ytterligare en frivillig möjlighet för staten att kompensera personer som lidit men till följd av statens försummelse. Denna ersättningsmöjlighet kallas ex-gratia ersättning och är en ersättningsmöjlighet som kan användas när staten inte kan anses skadeståndsskyldig utifrån den allmänna skadeståndsrätten. Ex-gratia ersättning är således en möjlighet för staten att kompensera en skada utifrån omständigheter i det enskilda fallet. Detta kan till exempel vara en skada som tillkommit på grund av en lag som baserats på värderingar och synsätt som tidigare accepterats, men som med tiden förkastats och medfört lagändringar. Beslut som tas utifrån ex-gratia grundas således inte i en specifik lag utan är, enligt rättspraxis, en möjlighet för staten att frivilligt besluta om ekonomisk kompensation i särskilda fall. Ersättningsmodellen kan förstås utifrån att det, i Sverige, finns en grundlagsstadgad rätt (11 kap. 12 § RF) för regeringen att ge dispens att frångå en förordning eller föreskrift. I detta fall handlar det främst om statens rätt att disponera statsmedel ”av nåd” i enskilda fall. Denna ex-gratia ersättning tillämpades i de fall staten anser att det är befogat att kompensera en skada trots att det inte finns en lagstadgad skyldighet från statens sida att bevilja ersättning. Detta innebär att ex-gratia

ersättning kan utgå även i de fall där ett visst handlande förvisso har varit i enighet med gällande lag. Ett typiskt ex-gratia ärende är statens beslut att betala ersättning till personer som tvångssteriliserats till följd av rasbiologi. Då valde staten att ta avstånd från de rasbiologiska värderingarna och kompensera de skadelidna personerna trots att steriliseringarna skett med stöd i lag. Ex-gratia ersättning är alltså den ersättningsmöjlighet som kompletterar den lagreglerande skadeståndslagen (Bengtsson 2009, ss. 325-328).

Mot bakgrund av att JK innehar den frivilliga möjligheten att erkänna skadeståndsrätt till personer som försummats inom ansvaret för de statliga myndigheterna finns det anledning att påstå att JK har stort inflytande över enskildas möjlighet att beviljas skadestånd eller ex-gratia ersättning av staten. Det ska dock tydliggöras att ex-gratia ersättning inte grundas i en lagbestämmelse och således måste särskiljas från den rent juridiska skadeståndsrätten. Enligt juridikprofessorn och före detta justitierådet Bertil Bengtsson finns det dock inget som hindrar staten från att frångå den generella skadeståndsrätten och bruka ex-gratia ersättning, förutsatt att skälen väger tillräckligt tungt eller är tillräckligt ömmande. Det problematiska är dock att det är svårt att hänvisa till tidigare fall av ex-gratia ersättning eftersom beslut och framställning av anspråk ofta skiljer sig åt på grund av att det oftast rör sig om särpräglade engångsfall. Bengtsson framhåller därför att det är av största vikt att staten ser till att bedöma likartade fall på samma premisser (Bengtsson 2009, s. 339).

1.2 Problemformulering

Från och med den 1 juli år 1972 kunde Sverige alltså titulera sig som första land i världen som möjliggjorde för individer att korrigera juridisk könstillhörighet. Möjligheten skapades i och med införandet av den nya könstillhörighetslagen, som dock formulerade ett antal krav på den ansökande personen. Lagen innebar bland annat ett tvingande krav på avsaknad av reproduktionsförmåga, det vill säga ett krav på sterilitet. Kravet ställdes trots att lagen inte uppställde några rekvisit angående att den sökande skulle genomgå varken könskorrigering kirurgi och/eller annan plastikkirurgi. I praktiken innebar detta att en rättslig förändring av registrerat namn och personnummer tvingade fram en sterilisering av personen i fråga (Socialdepartementet 2011, s.19; Socialdepartementet 2012, s.9).

Att växa upp och leva ett liv i en könsidentitet som inte är förenlig med vad allmänheten och rätten bekräftar en som kan vara både plågsamt och traumatiskt (Patientföreningen Benjamin 2016). För en person med transsexualism kan därför behovet att få den sanna identiteten erkänd vara så stark att personen väljer att gå med på det integritetskränkande steriliseringskravet. Detta ska inte blandas ihop med att personen frivilligt gått med på sterilisering, utan det ska förstås att behovet av rätten till en sann identitet var så värdefull att lagkravets omöjliga ”val” gjordes möjligt (Burman 2013, s. 4). Som följd av denna juridiska felbehandling drabbades många transsexuella av dåligt psykiskt mående, där följderna ibland blev så allvarliga att de ledde till dödlig utgång och suicidförsök (Patientföreningen Benjamin 2016).

När Kammarrätten sedan fastslog att tvångssteriliseringarna stred mot grundläggande mänskliga rättigheter, som i sin tur tvingade fram en lagändring, beslöt 161 av de

tvångssteriliserade personerna att ansöka om rättslig upprättelse genom att framställa enskilda skadeståndsanspråk mot den svenska staten. De yrkade bland annat på ekonomisk ersättning för den personskada och den kränkning de tvingats genomgå till följd av steriliseringskravet. Ansökan om ekonomisk ersättning innehöll både en begäran om en skadeståndsrättslig prövning samt en redovisning om hur staten tidigare valt att ge ex-gratia ersättning till personer som steriliserats mot bakgrund av likartade former, då av rasbiologiska skäl. När JK sedan kom med sitt beslut att avslå alla 161 skadeståndsanspråk aktualiserades en rad frågor kring enskildas (o)lika rätt och möjlighet att rikta ersättningsanspråk eller beviljas ex-gratia ersättning av den svenska staten. I de 1 595 ärenden av rasbiologisk tvångssterilisering valde staten att göra undantagstillstånd och betala ut ekonomisk ersättning om 175 000 kronor vardera av barmhärtighet (ex-gratia), för att visa att Sverige tog avstånd från likartad grymhet (Johansson 2005). Att inte erkänna ekonomisk ersättning till de 161 personer som genomgått tvångssterilisering till följd av korrigerad juridisk könstillhörighet, kan utifrån detta, anses problematiskt då steriliseringarna brutit mot de mänskliga rättigheterna, samt att staten historiskt sett tagit avstånd från likartad omänsklig behandling genom att betala ut ex-gratia ersättning.

1.3 Syfte och frågeställningar

Studien bottenar i JK:s beslut att inte bifalla ekonomisk ersättning till de personer som mellan år 1972-2013, tvångssteriliserats som följd av att de korrigerat juridisk könstillhörighet. Detta trots att historiskt liknande fall av tvångssteriliseringar har beviljats ekonomisk ersättning av staten, samt att tvångssteriliseringarna inneburit överträdelse av de mänskliga fri- och rättigheterna. Uppsatsens rättssociologiska syfte är således att undersöka huruvida JK:s beslut kan anses påverkat av andra omständigheter än gällande skadeståndsrätt. För att göra denna bedömning är det av största vikt att genomföra en problematisering och analytisk granskning av de styrdokument som legat till grund för aktuellt beslut. Avsikten är att genomföra analysen med fokus på språkliga föreställningar kring transsexualism, heteronormativitet, kön och könsidentitet. Studien syftar även till att föra ett kortare resonemang kring hur ett rättspolitiskt beslut kan bidra till att reproducera och upprätthålla normer kring kön och på så vis medverka till transsexuellas omöjlighet att få ett rättsligt erkännande. Min intention är att värna om alla människors fri- och rättigheter, och studiens fokus ligger därför på att synliggöra ett juridiskt och samhälleligt dilemma som drabbar en redan hårt utsatt minoritetsgrupp.

Jag har valt att besvara mitt bakomliggande syfte genom följande forskningsfrågor:

- Vilka binära normer gällande kön och könsidentitet går att urskilja i styrdokumentens språkliga utformning, och hur illustreras dessa normer i diskurser kring transsexualism och heteronormativitet?
- Vilka faktorer kan ha påverkat JK:s beslut att inte bifalla ekonomisk ersättning till personer som steriliserats till följd av att de korrigerat juridisk könstillhörighet?

Sammantaget ska dessa forskningsfrågor belysa studiens rättssociologiska relevans genom att frågorna fokuserar på att undersöka hur ett rättsligt beslut kan påverkas av andra faktorer, utöver enbart gällande rätt.

1.4 Avgränsningar och definitioner

Studien är avgränsad till den rättssociologiska kontexten och kommer således inte att gå in på en skadeståndsrättslig prövning av den juridiska riktigheten i JK:s beslut. Fokus ligger istället på att ta reda på vilka övriga faktorer som kan haft inverkan på beslutets utfall.

I studien används begreppet kön utifrån Judith Butlers förståelse kring kön och genus som sammanfogade. De könsbinära normer som tas upp och diskuteras i frågeställning 1 och resterande text, utgår och syftar till det binära i form av normer som upprätthåller tankar och idéer kring att det endast existerar två kön, nämligen kvinna eller man. Könen och dess tillhörande genusidentitet anses binära genom att de är uppbyggda genom dikotomi och på så vis anses vara varandras motpoler. Dessa binära normer kan även sägas påverka kön och genus utifrån val av kläder, beteende och synen på hur en kvinnlig, respektive manlig kropp bör se ut (Butler 2007, ss. 57). (Se kapitlet om performativitet för vidare läsning)

2. Teoretiska ramverk

Uppsatsen teoretiska ansats grundas i den franska filosofen, Michel Foucaults, komplexa begrepp biomakt. För att sedan möjliggöra biomaktens koppling till transsexualism har jag valt att använda Judith Butlers queerfeministiska teori om den heterosexuella matrisen.

2.1 Biomakt som social kontroll

Att försöka återge och karaktärisera Foucaults komplexa maktbegrepp kan ses som en utmaning då det handlar om en förändrad syn på begreppet. Foucault har definierat makt på olika sätt, vilket innebär att en absolut definiering av begreppet, med fördel, bör undvikas. Det gemensamma för alla definitioner är dock att makt är ett socialt fenomen som präglas av mänskliga relationer. Foucault tog tidigt avstånd från tanken om att makt skulle vara den mekanism som begränsar människor i deras sätt att vara och leva sina liv, och det är även i detta som hans radikala maktbegrepp bottnar. Foucault förstår nämligen makt utifrån att han överger den traditionella tanken om att makten är särställd och tillägnad en upphöjd stat. Foucault är radikal i det hänseendet att han inte vill definiera maktens ursprung eller natur, han ser istället makt som enskilda fall av maktutövning (Foucault 2000, s. 122 ff.). Foucault menar att makt är ett ostadigt och föränderligt fenomen som kräver platsbunden förankring. Han menar att all existerande makt i olika samhällskonstitutioner bygger på grundligt genomarbetade uppgörelser eftersom makten hela tiden brukas och utmanas i alla situationer och relationer. Makten är därför beroende av dess omgärdande existenser. Foucault menar att makt inte handlar om centralt styrande krafter som uppkommit ur tomma intet, utan han hävdar att den makt som utövas av styrande enheter, är den makt som beslutats genom det normativa leverne ett samhälle valt att bejaka (Foucault 1980, s. 118-119). Mot bakgrund av Foucaults försök att överge den traditionella synen på makt som juridiskt förstatligad skapades nya försök att förstå exempelvis lag, straff och rätt. Detta moderna tankesätt kring makt kopplat till den rättsliga apparaten baseras på att rättvisa och rättsskipning inte kan åberopas utan särskild bakgrund, syfte eller kunskap. Enligt Foucault ska makt och rättvisa åberopas genom kunskap om frågan varför något är på ett visst sätt. Med hjälp av kunskap i varför-frågan kan makt sättas in och utövas sparsamt, noggrant och produktivt, vilket Foucault anser nödvändigt som en del i rättssäkerheten av rättsskipandet (Foucault 2000, s. 122 ff.). Foucault lägger stor vikt vid länken mellan makt och kunskap i förhållande till rättsväsendet, han menar att det finns makt i den fixerade normen och kunskapen om densamma. Att definiera ting eller människor som normala eller avvikande kräver kunskap om det normativa, vilket även innebär makt att avvisa det som anses icke-normativt. Foucault menar att makt alltid är närvarande men ofta mycket diffus i det faktum att den ständigt utövas och underordnar den som drabbas av den. Makten i rättsväsendet blir på detta vis disciplinerande och skiljer individen från kollektivet genom att kollektivet utsätter den avvikande individen för disciplinära åtgärder om individen avviker från det kollektiva; normativa. Disciplineringens mål är således dels att bevara det normala och dels att reglera befolkningen. Foucault menar att gällande rätt, domstolar och myndigheters beslutsfattande är en förlängning av denna samhälleliga disciplinerande makt (Andersen & Kaspersen 1999, ss 388-390). Genom Foucaults resonemang kring makt och rätten står det klart att lösningen på frågan om varför ett samhälle har etablerade konstitutioner och strukturer kring exempelvis kön

inte ligger i att undersöka statsmaktens intresse att upprätthålla och reproducera könsdikotomins strukturer. Det är istället av största vikt att fokusera på frågan om varför och således undersöka vilka historiska ordningar som lagt grunden för hur dagens samhälle ser på konstruktionen kring kön (Foucault 1980, s. 124). Foucault hävdar att dagens syn på kön och sexualitet grundas i hur det under 1700-talet anlades en ny form av social kontroll, där samhället hade för intresse att reglera och kategorisera kroppar. Den tidigare så inflytelserika kyrkan fick göra plats för människans intresse i naturvetenskaperna. Detta innebar allt mindre inflytande från kyrkan, och ökat förtroende för de biologiska vetenskaperna. Samhällets konstruktioner kring kön ändrade därför form och började anpassa sig efter medicinska vetenskaper i form av normal hälsa och onormal sjukdom. I och med detta blev kön och sexualitet kopplat till reproduktion och fortlevnad (ibid, ss. 148-149). Århundradena fortlöpte och den medicinska kontrollen spred sig även till det rättsliga fältet och hur samhället värderade vikten av att bevara det ”normala”. Syftet var att bibehålla och garantera artens vidareutveckling genom att värna om de kroppar och beteenden som ansågs starka och normala, och på så vis sälla bort de svaga och onormala (ibid, s. 156). Denna koncentration på kroppar som ett verktyg för att bevara utvalda genetiska egenskaper är vad Foucault benämner som bio-politik eller *biomakt* (Foucault 1980, s. 175). Biomakten syftar till att beskriva den makt som styr hur samhället ser på människokroppen. Makten är i sin tur skapad utifrån de föreställningar som legat till grund för skapandet av densamma. Kroppen används, i detta sammanhang, som redskap för att forma föreställningar om vad som är normalt kontra onormalt (Foucault 2007, s. 16). Företeelser som kön och sexualitet anses ligga i en hel befolknings intresse, vilket innebär att det inte blir en ensak som individen själv kan diktera egna förhållningssätt kring. Praktiker kring kön och sexualitet måste därför inrättas till allmänhetens specifika normer. Normerna blir således ett slags verktyg som makten utnyttjar för att styra människors identiteter. Foucault menar att makten har för syfte att vårda och bevara det friska livet, vilket medför att makten också får tillgång till att definiera vad en frisk kropp eller identitet är. Biomakten sammankopplar på detta vis biologiska processer så som hälsa, livslängd, reproduktion och död till hur människor bör vara (Foucault 1980, s. 139). En direkt följd av biomaktens utveckling är nutida föreställningar om människans kön som binära; motsatta. De medicinska vetenskaperna har betraktats som viktig kunskap, och genom språket har dessa föreställningar tagits för sanning och reproducerats. Foucault beskriver detta som möjligt genom att kunskap och makt korrelerar med varandra på ett sätt som gör att det som upphöjs till kunskap även tilldelas makt. Genom kunskap och språk har biomaktens föreställning om kroppar och kön påverkats och praktiserats (Boréus 2011, s. 151).

2.2 Performativitet och den heterosexuella matrisen

Judith Butlers teori om den heterosexuella matrisen grundas i Foucaults syn på biomakt och hur kön är konstruerade genom socialt formande principer. Butler kritiserar därför samhällets tendenser att särskilja begreppen *kön* och *genus*. Kritiken ligger i samhällets syn på kön som en biologisk grundpelare, och genus som den sociala konstruktionen kring detsamma. Hon menar att intresset istället borde ligga i att undersöka hur *kön* skapas och konstrueras genom människan, snarare än att acceptera föreställningen om att det är genus som formar det biologiska könet. Butler avfärdar idén om att kön skulle vara den biologiska grunden till

samhällets konstruktion av genus, och hävdar istället att biologiska kön egentligen är socialt konstruerade på samma sätt som genus (Eduards 2002, s. 141; Tollin & Törnqvist 2014, s. 146). Resonemanget benämner Butler som performativitet och, i en mer konkret kontext, kan begreppet förklaras utifrån att kön inte handlar om vad en människa är, utan om vad en människa gör. Betingelserna kvinna och man är således inte något medfött, utan något en människa skapas till att bli (Rosenberg 2002, s. 70). Dessa betingelser har skapats genom att mänskligheten under en lång tid har imiterat vad som, kulturellt sett, har kopplats till ikonerna ”Kvinnan” respektive ”Mannen” (Tollin & Törnqvist 2014, s. 146). Förenklat innebär det att ikonerna legat till grund och utgjort vad kön är. En person som definieras som kvinna ska därför inneha ett feminint uttryck, och en person som definieras som man ska inneha ett maskulint uttryck. Modellen bygger på att könen är varandras motpoler med en inbyggd heterosexualitet, vilket Butler anser är begränsande och oförenligt med mänskliga olikheter (Butler 2007, s. 55-56).

Butler bygger vidare på sitt resonemang om performativitet i det hon kallar för den heterosexuella matrisen. Matrisen utgår ifrån en maktmekanism som upprätthåller och reproducerar en heterosexuell syn på kön, genus och begär. Sambandet mellan dessa begrepp kräver en rät linje som kopplas till att människor endast kan bli förklarliga om de har ett kön/genus som stämmer överens med den heterosexuella synen (Butler 2007, ss. 235-241). Systemet bygger på, de tidigare nämnda ikonerna, som förutsätter att kroppar som definieras som kvinnor endast ska följa det feminina beteendet med en sexuell attraktion till män, och vice versa (Tollin & Törnqvist 2014, s. 147). Butler ser detta fenomen genom kroppen som en situation. En kropp kan endast befinna sig på en plats och i en situation åt gången, vilket gör att personen som befinner sig i kroppen endast kan ta flykt till den kropp som personen befinner sig i. Detta innebär att personen i fråga aldrig kan komma ifrån den kropp som redan angetts en viss betydelse genom kulturella betingelser. Kön/genus och begär bildar således en kedja som endast kan begripas utifrån en social konstruktion om heteronormativitet (Butler 2007, s. 58). Butler menar att mänskliga identiteter endast ses som begripliga om de upprätthåller sambandet mellan kön/genus och begär, annars anses identiteten som avvikande från det heteronormativa samhället. Den heterosexuella matrisen har alltså för syfte att upprätthålla och reproducera binära köns kategorier som ställer det feminina och maskulina i dikotomi med varandra (ibid, s. 69). Teorin syftar inte till att köns kategorier måste sluta användas, utan Butler anser istället att kön och genus inte ska uppfattas som helt särskilda från varandra, och därför bör begreppen vidgas (Eduards 2002, s. 143). Problematiken bottenar i att samhället tror sig dela upp kön utifrån de biologiska könsorganen, när det samtidigt -paradoxalt nog- krävs sociala betingelser så som kläder, tal och beteende för att manifesteras den ”biologiska” könstillhörigheten (Tollin & Törnqvist 2014, s. 157). Den heterosexuella matrisen innebär att samhället skapar gränser för hur människor ska och får leva sina liv, vilket innebär en definiering av vad som är normalt eller avvikande. Identiteter som inte följer den könsbinära uppdelningen blir märkta som rationella omöjligheter. En kropp eller en identitet som inte passar in i formen av könsdikotomin blir därför utmanande för den heterosexuella reproduktionen, vilket innebär att de betraktas som skadliga för samhällsbyggnaden. Den heterosexuella matrisen kan således förklara varför transsexualism betraktas som avvikande från det normativa samhället (Butler 2007, s. 71; Tollin & Törnqvist 2014, s. 147).

3. Forskningsfältet

Studier och forskning som rör transsexualism är många, och forskningsfältet är ett tvärvetenskapligt fält som bland annat rör sig mellan psykologi, biologi, medicin, beteendevetenskap, genusvetenskap, normforskning och juridik. Tvärvetenskapen har medfört att det skapats en distinktion mellan vetenskapsgrenarna eftersom några av fälten står i konflikt i frågor kring transsexualism. Med ett forskningsfält som breder ut sig på detta vis har det varit viktigt att avgränsa mina sökningar för att hitta forskning som sätter mitt specifika ämnesområde i perspektiv. Sökningarna har därför avgränsats till begreppen *transsexualism*, *juridisk konstllhörighet*, *diskursanalys*, *könsbinära normer*, *tvångssterilisering* och *biomakt*. På grund av att min studie inriktar sig på svenska beslut och styrdokument har även sökandet efter tidigare forskning avgränsats till en svensk kontext. Utifrån sökningarna har jag valt ut fyra studier som är intressanta mot bakgrund av denna studies rättssociologiska ramar.

Till att börja med vill jag ta upp en tongivande forskare, som i Sverige lyft debatten om transsexuellas livsvillkor, nämligen Ulrika Engdahl. År 2010 kom hon ut med sin avhandling, *”Att vara som/den ‘en’ är: En etisk diskussion om begreppen rättvisa, erkännande och identitet i en trans*kontext”*. Avhandlingen studerar vikten av att erkänna en person utifrån vad personen själv definierar sig med. Studien är deskriptiv och belyser teoretiska möjligheter och begränsningar i människans rätt ”att vara som en är” utifrån en kontext om transsexualism. Engdahl analyserar texter från olika aktivistföreningar, och metoden hon använder är metodologisk reflektion. Engdahl skriver i sin studie hur en könsbinär identitetsbaserad politik kan medföra etiska dilemman vad gäller rättvisa och erkännande av transpersoner (Engdahl 2010, s.14-18). Studien har ett tydligt transpolitiskt fokus, och hon gör även kopplingar till rådande lagstiftning kring diskriminering och transsexualism (ibid, s.113). Engdahl summerar sin forskning genom att identiteter bör göras begripliga genom omgivningens anpassning och beaktning av individens självförståelse, inte genom att identiteter ska villkoras utifrån en princip om likhet (ibid, s. 286). Engdahls studie har ingen tydlig koppling till tvångssterilisering eller analys av svenska styrdokument, men måste ändå anses relevant utifrån att den berör en textanalytisk dimension av transsexualism.

Tidigare studier som istället kan kopplas till steriliseringskravet och styrdokumentens innehåll, är bland annat Sara Edenheims doktorsavhandling *”Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi”* från år 2005. Edenheim är historiker och avhandlingen består i en analys av definition och hantering av begreppen intersexualism, transsexualism, och homosexualitet under åren 1935-2001 i statliga offentliga utredningar. Edenheim fokuserar på att studera och presentera vilka heteronormativa diskurser som finns i utredningarna, där hon bland annat berör steriliseringskravet. Hennes teoretiska ansats i ämnet är hur det könsbinära tänkandet har påverkat utredarna när de exempelvis formulerat ett förslag på steriliseringskrav. Edenheims huvudfokus ligger inte enbart på transsexualism, men hon problematiserar införandet av steriliseringskravet genom analys av de offentliga utredningarna och drar slutsatsen att människor endast blir begripliga när de kategoriseras som kvinnor eller män. Studiens konklusioner består i korthet av att bilden av människokroppen och kön som

binära reproducerar tanken om att människor måste passa in i den könsidentitet kroppen befinner sig i för att accepteras (Edenheim 2005, ss. 73-86).

I sin juridiska examensuppsats, *”Europarätten i transformation? En analys av Europadomstolens rättspraxis avseende transsexualism och transsexuella personers mänskliga rättigheter”*, från 2013 analyserar Karin Larsson Europadomstolens rättspraxis gällande transsexualism och transsexuellas rättigheter. Hon undersöker hur stater valt att anamma Europakonventionens krav på att tillförsäkra transsexuella en miniminivå av mänskliga rättigheter. Detta gör hon genom att undersöka rättsfall som vittnar om att Europadomstolen hanterat ämnet på varierande sätt, beroende på vems eller vilka rättigheter som berörs. Larssons analys betonar att det främst är transsexuellas individuella rättigheter som prövas och bedöms utifrån en dynamisk tolkningsmetod (Larsson 2013, ss. 6-7). Larssons studie är grundad i juridik, men kan ändå kopplas till det aktuella ämnesområdet då studien undersöker transsexuellas rättigheter baserat på den inflytelserika Europakonventionen.

Den sista studien som jag tänker ta upp är Anna Sverkers examensuppsats, *”Inte ett frivilligt val – statens skadeståndsansvar till följd av tvångsteriliseringarna av transsexuella”*, från 2013. Denna studie tillkom innan JK:s beslut att inte erkänna transsexuella skadestånd och är en juridisk prövning om staten kan anses skadeståndsskyldig i ärendet. Sverkers studie är juridisk och utgår ifrån en rättsdogmatisk metod där hon resonerar kring skadeståndsrätt i förhållande till steriliseringskravet. Hennes slutsats bottnar i att staten ska anses skyldig till fel och försummelse i sin myndighetsutövning. Detta främst genom att staten inte upphävt steriliseringskravet tidigare. Hon skriver att ett skadestånd inte kommer kunna utgå i enighet med den generella skadeståndslagen, men hon hävdar att staten borde betala ut ekonomisk ersättning eftersom den ideella skadan är så allvarlig att den inte kan anses gottgjord enbart genom att kränkningen erkänns (Sverker 2013, s. 2).

Sammantaget ska dessa studier illustrera hur forskningsfältet på det aktuella området ser ut, och i enighet med vad studierna vittnar om kan vi se att det finns forskning som belyser transsexualism och det svenska steriliseringskravet på olika sätt. Ovanstående studier påvisar att det finns ett antal studier som undersöker lagstiftningens steriliseringskrav utifrån föreställningar kring heteronormativitet och kön, vilket även denna studie gör. Med bakgrund av detta kan det kanske anses överflödigt att undersöka ämnet. Det ska då klargöras att ingen studie, i min vetenskapskrets, har som huvudsakligt syfte att undersöka diskurser i JK:s beslut med tillhörande styrdokument. De studier som finns på området, och som innehåller en likartad diskursanalys, har tillkommit innan JK:s beslut år 2014, och kan således inte ha analyserat beslutets bakomliggande normer. Förhoppningsvis kan denna uppsats därför bidra till att komplettera ett växande forskningsfält som måste anses viktigt ur ett perspektiv om mänskliga rättigheter.

4. Metod

Metoden som används i denna studie är en variant av kritisk diskursanalys. Utgångspunkt för val av metod har baserats på studiens syfte att undersöka texter och språk som använts för att lagstifta och besluta. Metoden diskursanalys är kvalitativ och teoretiskt förankrad, vilket är i linje med hur den kvalitativa forskningen beskrivs som tolkningsinriktad och baserad på ord istället för kvantifierbar data (Bryman 2008, ss. 340-341). Diskursanalys används och definieras olika beroende på forskarens ändamål, och det finns inget på förhand givet tillvägagångssätt, utan forskaren inspireras av olika metoder för att sedan utformar egna verktyg för empirisk analys. Detta innebär att det är angeläget att beskriva denna studies exakta tillvägagångssätt (Bergström & Boréus 2012, s. 381). Kapitlet avser därför att beskriva metoden och dess tillvägagångssätt, samt förklara på vilket sätt den kritiska diskursanalysen hjälper till att besvara studiens syfte.

4.1 Diskurs som teoretiskt förankrad metod

Studiens metodologi grundas i det teoretiskt förankrade begreppet diskurs. Begreppet definieras som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)”, vilket syftar till att förklara hur en diskurs avser att tolka världen utifrån hur den talas eller skrivs om (Winther Jørgensen och Phillips 2000, s. 7). Diskurser består av artikulationer, det vill säga, tal eller skrift som får betydelse i relationen till annat tal eller skrift. En diskurs kan förändras eller fixeras genom dessa artikulationer på grund av att det är i just språket som ord och sammanhang får betydelse. Genom artikulationer skapas således specifika betydelser av något som annars uppfattas som diffust och mångtydigt. Ett exempel kan vara hur ordet *kyl-* får olika betydelse beroende på om det står i relation med ordet *-skåp* eller ordet *-rum*. Ord och sammanhang är beroende av andra ord och sammanhang för att kunna förstås på ett visst sätt. Artikulationer är den praktik som skapar, omskapar och upprätthåller de sätt som människor förstår saker på. Människans förståelse vilar därför med stor vikt på språkets utformning i både tal och skrift, och därför möjliggör diskurser upptäckt av språkliga mönster som finns kring olika fenomen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, ss. 27-35).

4.3 Diskursanalys i denna studie

Diskursanalys är ett lämpligt metodologiskt tillvägagångssätt när exempelvis språk, argumentation och ordval är av intresse (Bryman 2008, s. 466). Uppsatsen vilar på den kritiska diskursanalysens grundprinciper om att undersöka vilka dominerande antaganden som finns inom olika diskurser. Metoden förstås utifrån en uppfattning om att det är sociala processer som formar människans uppfattning av världen, och att det är genom dessa som kunskap produceras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, ss. 12-13). Diskursanalys är förenligt med socialkonstruktivismen och metoden ser därför identiteter, kunskap och andra fenomen som socialt konstruerade. Förenklat kan det beskrivas som att ett visst sätt att uttrycka sig i tal eller skrift påverkar den verkliga uppfattningen om hur någonting är eller bör vara. Genom att definiera ett bestämt fenomen på ett visst sätt, inom ett visst område, formuleras också en upplevd verklighet kring det bestämda fenomenet. Detta innebär att diskurser skiljer sig

beroende på vem eller vilka som dikterar tal och skrift. Utifrån ett fälts samlade diskurser skapas sedan en diskursordning som avgör hur ett visst fenomen framställs och reproduceras. Utifrån detta kan vi förstå att den språkliga betydelsen spelar stor roll inom diskursanalys, där huvudfokus ligger på att analysera språkets användning (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 73).

Alan Bryman beskriver bland annat metoden utifrån språkets möjligheter att beskriva ett visst fenomen eller objekt, och hur dessa beskrivningar sedan påverkar människan i synen på detta fenomen eller objekt (Bryman 2008, s. 474). Den kritiska diskursanalysen syftar inte till att ta reda på fakta, utan inriktar sig på att belysa en argumentations underliggande antaganden. Språkbruket blir således inte enbart en argumentation, utan också en social sanning som upprätthåller och reproducera politiska och sociala maktförhållanden (Fairclough, I. & Fairclough, N. 2012, ss. 3-4). Detta innebär att diskurser kan fungera som en typ av maktmedel som kan kontrollera och disciplinera bilder av sanning. Bryman menar att diskurser ska ses som en del av ett större sammanhang där det sociala samspelet har betydelse för att kunna förstå verkligheten. Den kritiska diskursanalysen syftar därför till att se språk och texter bortom den givna kontext som de producerats i. Det är först genom att se till diskursens anspelningar och referenser som språket får betydelse. Görs inte detta kan det heller inte förstås varför tal eller skrift är utformat på just det sätt som det är (Bryman 2008, ss. 484-485).

Diskursanalys saknar exakta ramar för hur den ska utformas eller användas, vilket öppnar möjligheten att anpassa metoden efter uppsatsens frågeställningar. Uppsatsen studerar bland annat framställning och normer kring kön och könsidentitet i beslut och styrdokument. Begreppet diskurs får sin relevans i analysmetodens genomförande eftersom beslut och styrdokument måste antas innehålla flertalet olika artikuleringar då de består av kommunicerande text. Genom att undersöka dokumentens diskurser kring begreppen transsexualism och heteronormativitet skapas möjligheten att förstå och förklara JK:s beslut. Genom detta är det möjligt att undersöka om det finns bakomliggande referenser och föreställningar som legat till grund för beslutets utfall. Att se bortom det uppenbara ordflödet och istället fokusera på vilka konsekvenser det utformade språket medför, kan möjliggöra en djupare textanalys (Bryman 2008, ss. 484-485). Enligt Jørgensen och Phillips innehar kommunicerande text stort inflytande och makt eftersom det finns en stor spridning av dessa till allmänheten. Styrdokument och beslut kan därför anses ha viss spridning och inflytande över den svenska befolkningen eftersom de är offentliga dokument som innehåller maktmedel som påvisar hur något är eller bör vara. Eftersom den kritiska diskursanalysen grundas i teoretiska ansatser som menar att sociala praktiker, som exempelvis textläsning, styr hur allmänheten uppfattar ett visst fenomen är det intressant att undersöka beslut och styrdokumentens textuella språk och vad det förmedlar till allmänheten (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 20). Denna studies metodologi har alltså inspirerats av både Faircloughs kritiska diskursanalys, men framförallt av vad Winther Jørgensen och Phillips skriver om diskursanalys som teoretiskt förankrad metod.

4.4 Metodologiskt genomförande

Studien metodologiska tillvägagångssätt grundas i undersökandet av beslut och styrdokumentens specifika innehåll, argument och ordval. Vid genomläsning av aktuella dokument utkristalliserades ett antal artikuleringar och språkliga utsagor som illustrerar dokumentens normer och diskursiva ansatser kring *transsexualism*, *heteronormativitet*, *kön* och *könsidentitet*. Dessa begrepp har lagt grunden till studiens forskningsfrågor och är underlaget till den kritiska diskursanalysen. Analysen baseras på att se mönster kring utvalda begrepp, en slags kodning som syftar till att påvisa vilka artikuleringar kring kön och könsidentitet som finns och hur de sammanfogas med andra ord och begrepp genom noggrann textläsning. De mönster som ligger i fokus för uppsatsen är de mönster som går att utläsa kring de binära normerna om kön och hur dessa påverkar synen på transsexualism. Dessa könsbinära mönster ska hjälpa till att skapa en förståelse för att lagförslag och beslut inte är förskonade från den könsbinära bilden av människor. Med tanke på att studien är kvalitativ finns det dock alltid en risk att andra mönster som inte ligger till grund för denna uppsats förbises, vilket i så fall skulle kunna påverka uppsatsens tillförlitlighet. Fokus i denna uppsats ligger därför på att undersöka fenomenet utifrån valda teorier, och ett annat teorival kan således förändra analysens utfall. Studiens genomförande utgår därför ifrån den kritiska diskursanalysens princip om att undersöka dominerande antaganden och underliggande konstruktioner. Undersökningen bottenar i språkets makt att upprätthålla och reproducera biopolitiska maktförhållanden. Dessa processer har sedan hjälpt till att analysera hur människor och beslutsfattare kan påverkas i sin syn och bedömning av olika fenomen (Bryman 2008, s. 474).

För att ge god överblick och undvika att förleda läsaren till att förväxla diskurser från 1970-talet med 2010-talets diskurser, har jag valt att kategorisera analysdelen efter kronologi, dvs. en systematisk analys av samtliga dokument baserat på dokumentets ålder. Jag har genomfört diskursanalys på respektive dokument för att sedan kunna dra slutsatser kring JK:s beslut. Dokumenten behandlas under fem separata delkapitel i analysen, där varje delkapitel undersöker diskurser kring transsexualism och heteronormativt tänkande. Mot bakgrund av detta kunde jag sedan välja ut ett antal utdrag och citat som illustrerade utvalda diskurser. I analysprocessen valde jag att konsekvent analysera materialet tillsammans med valda teorier för att placera diskurserna i ett sammanhang av biopolitisk makt och könsbinärt tänkande. Mitt val av genomförande baseras till största del på de teoretiska utgångspunkterna. Jag har därför valt att undersöka det valda materialet utifrån Foucaults perspektiv på makt i förhållande till rätten och vilket inflytande normer kring kön och identiteter har på rättsliga beslut, samt vilka effekter ett rättsligt beslut har på den samtid vi lever i. Foucault skriver exempelvis att diskurser är språkliga praktiker som reproducerar olika maktförhållanden kring hur vi ser på människokroppen, vilket även torde avspeglas i beslut och lagförslag som skrivs av människor. Analyssättet möjliggör således en noggrann analys av samtliga dokument utifrån ett perspektiv om makt kopplat till normativa utsagor kring kön och könsidentitet.

4.5 Metodens fördelar och begränsningar

Den kritiska diskursanalysen ger verktyg till att på ett komplext och utvecklat sätt analysera studiens syfte och frågeställningar. Modellen har tydligt fokus på språkets inverkan på maktstrukturer, vilket medför att den passar bra med uppsatsens undersökningsidé. Metoden är inte heller helt bunden till ett exakt tillvägagångssätt, vilket innebär utrymme för egen tolkning och användning av metoden. Detta bör ses som både för- och nackdel då metoden tillåter självständig utformning och anpassning, vilket måste anses fördelaktigt. Samtidigt medför självständigheten minskad transparens och replikerbarhet, vilket kan ha inverkan på studiens tillförlitlighet och validitet. Med detta sagt är det viktigt att framhålla att en studie som genomförs med diskursanalys präglas av forskarens egen kunskap och förståelse för världen. Målet med diskursanalysen är därför inte heller att uppnå en vetenskaplig sanning. Målet är istället att uppnå hög validitet genom att sätta diskursanalysen i sitt sammanhang, nämligen i analysen av styrdokumentens bakomliggande normer, där diskursiva processer innebär sanningseffekter på samhället. Studiens avser att säga något om vilka normativa föreställningar som finns i den närliggande samtiden, och i likhet med vad Bryman uttrycker om den kvalitativa forskningen, så är det omöjligt att frysa den sociala miljön, utan vi måste hela tiden se till dess kontext, vilket i så fall är i linje med vad diskursanalysen avser att åstadkomma (Bryman 2008, ss. 354-356). Att bedöma dokument utifrån en kritisk hållning förstärker diskursanalysens syfte eftersom metoden är skapad som verktyg för att kunna analysera en texts bakomliggande normer och värderingar, vilket torde anses viktigt i ett demokratiskt samhälle. På detta vis blir inte diskursanalysen ryckt ur sitt sammanhang utan belyser istället hur textuell utformning får en praktisk konsekvens. Studien bygger på tryckt material, vilket även medför att det är möjligt för andra att gå tillbaka till analyserade texter och dokument. En omprövning av studien skulle högst antagligen skilja i resultat då diskursanalysen är beroende av forskarens förförståelse och samtid. Detta torde dock inte påverka studiens tillförlitlighet mer än det påverkar andra kvalitativa undersökningar. Studiens ambition är således att uppnå transparens och tillförlitlighet genom att synliggöra arbetsprocessen och på så vis möjliggöra för läsaren att följa tillvägagångssätt och argumentation kring tolkning och analys (Bryman 2008, s. 354).

5. Material och tillvägagångssätt

Materialet som analyseras i studien är dels JK:s beslut angående ”Skadeståndsanspråk mot staten med anledning av sterilisering enligt könstillhörighetslagen”, och dels alla de svenska styrdokument som uppgetts som bakgrundsmaterial till JK:s beslut. Dessa styrdokument är regeringens proposition 1972:6, ”Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, m.m.”, den statliga offentliga utredningen 2007:16, ”Ändrad könstillhörighet- förslag till ny lag”, regeringens propositioner 2011/12:142, ”Ändrad könstillhörighet”, och 2012/13:107, ”Upphävande av kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet”. Detta material kommer närmare behandlas i uppsatsens analysdel för att underlätta läsarens möjligheter att följa uppsatsens diskursiva tillvägagångssätt.

5.1 Urval och avgränsningar

Det material som behandlas i denna studie har helt baserats på de dokument som JK presenterar i sitt beslut. Materialet har avgränsats till det material som JK valt att citera i sitt beslut. Därefter har urvalet avgränsats till enbart de svenska dokument som presenteras och citeras, dels för det är just den svenska diskursen kring transsexualism och heteronormativitet som är fokus för uppsatsen, men också för att minska omfånget på ett, för denna studie, övermåttigt material. Urvalet har även gjorts för att det skapar en objektiv ansats till att undersöka på vilka grunder, utöver gällande skadeståndsrätt, som JK fattat sitt beslut. Materialet är helt grundat i JK:s eget val av bakgrundsmaterial, vilket innebär att riskerna för egen tolkning av vilket material som legat till grund för JK:s beslut i princip kan uteslutas. En avgränsning som enbart tar hänsyn till den svenska diskursen kan anses problematisk då EU-rätten är överställd den svenska rätten, men eftersom uppsatsen syftar till att inte göra en rättslig prövning av JK:s beslut torde detta inte påverka de språkliga diskurser som ligger till grund för uppsatsen.

5.2 Etik

Studiens analys baseras på offentligt material, vilket medför att det i sak inte torde krävas något ställningstagande i frågan kring om det, av forskningsetiska skäl, finns något som ska utelämnas från arbetet. Enligt principen om att behandla uppgifter konfidentiellt ska däremot sådant som identifierar personer undvikas i en uppsats (Bryman 2008, s. 440). Därför har de etiska överväganden som legat till grund för uppsatsen bestått i att inte skriva ut beslutfattares eller makthavares namn och politiska ståndpunkt. Mitt val att utelämna namn och politisk ståndpunkt baseras på att studiens fokus ligger på att förstå och utläsa dokumentens diskurser, inte enskildas politiska åsikter.

6. Analys

Kapitlet avser att systematiskt gå igenom och analysera utvalda styrdokument och JK:s beslut. Jag har valt att sammanfoga resultat- och analysdel eftersom delarna flyter in i varandra. Varje delkapitel inleds med en kortare summering och resultatredovisning av aktuellt styrdokument, som därefter följs av en analysdel. I varje delkapitels analysdel presenteras ett antal utdrag som illustrerar vilka diskursiva normer kring *kön*, *könsidentitet*, *transsexualism* och *heteronormativitet* som lokaliserats. Dokumenten analyseras i kronologisk ordning, där det äldsta kommer först, därefter analyseras JK:s eget beslut.

Styrdokument 1

År 1972 trädde könstillhörighetslagen i kraft i Sverige. Bakgrunden till lagstiftningen framhölls i proposition 1972:6. Propositionen huvudsakliga innehåll var förslag om att ge intersexuella möjlighet att få en annan juridisk könstillhörighet fastställd. Regeringens framställan innehöll även förslag på hur en sådan lagstiftning skulle utformas. I propositionen resonades det kring transsexualism och vilka kriterier som skulle uppfyllas för att ett juridiskt könsbyte skulle realiserats. Det lagförslag som presenterades var att den som ville genomgå juridisk könskorrigering, sedan ungdomen skulle upplevt sig tillhöra annat kön, vara över 18 år, ogift, sakna fortplantningsförmåga eller steriliseras och vara svensk medborgare. Det föreslogs även att Socialstyrelsen skulle ansvara för prövning av dessa beslut, samt bli tillsynsmyndighet när ingrepp i könsorganen blev aktuellt. Regeringen yrkade i sin proposition på att lagförslaget skulle träda i kraft den 1 juli 1972 (Justitiedepartementet 1972, s.1-6). Vilket även gjordes.

Resultat - kodning av artikulationer

Vid kodning av uppsatsens centrala begrepp, kön och könsidentitet, framkommer mönster som indikerar att diskurser kring transsexualism och heteronormativitet artikuleras utifrån att ordet *kön* sammanfogas med artikulationer om *köns-tillhörighet*, *köns-roll*, *köns-karaktär* och *köns-identifiering*. Artikulationer kring *könsidentitet* synonymiseras med *könsroll* och sammanfogas på samma sätt med artikulationer om *svikande-könsidentitet* och *vacklande-könsidentitet*.

Analys

Ovanstående kodning ger en enkel bild av hur diskurser kring transsexualism och heteronormativitet ser ut i styrdokumentet. En mer djupgående bild av samma fenomen kan illustreras genom följande:

”Som exempel kan i första hand nämnas äktenskapslagstiftningen som utgår från att endast en man och en kvinna kan ingå äktenskap med varandra.”

(Justitiedepartementet 1972, s.8)

Citatet illustrerar på ett tydligt sätt vilka normativa föreställningar som finns kring kön som uppbyggda genom dikotomi. Bilden av äktenskapet utgår från att det *endast* kan infrias mellan de två existerande könstillhörigheterna, vilket är i linje med den heterosexuella matrisens grundprincip om kön, genus och begär. Äktenskap som endast erkänns mellan olika

könstillhörigheter reproducerar den heteronormativa synen på begär och kön som binära. De juridiska könstillhörigheterna kvinna och man förväntas endast följa det angivna beteendemönstret om att könen är varandras motpoler och således endast kan attraheras av varandra (Tollin & Törnqvist 2014, s. 147). Sambandet mellan begär och kön/genus består i att människor endast accepteras och anses logiskt förklarliga när kön och genus stämmer överens med den heterosexuella normen (Butler 2007, s. 235-241). Vi kan se hur dessa mönster kring den heteronormativa synen påverkar lagförslagets utformning och reproducerar tanken om att de enda möjliga könstillhörigheterna är kvinna eller man. Några alternativa könstillhörigheter ses som logiska omöjligheter, eller som det uttrycks i texten:

”En annan ordning skulle innebära att det kunde finnas mellanformer mellan manligt och kvinnligt kön, vilket skulle medföra konsekvenser som blir mycket svåra att överblicka. [...] En sådan regel skulle emellertid troligen behöva kompletteras med en bestämmelse som preciserar vad som utmärker manligt och kvinnligt kön.”

(Justitiedepartementet 1972, s.47)

Ordvalet *mellanformer* förklaras inte vidare, utan kan istället förstås utifrån att den könsbinära uppfattningen är något djupt rotat och inget som reflekteras eller resoneras kring. Det som däremot framgår är att ordet *mellanformer* syftar till en diskussion angående ett eventuellt införande av ytterligare könstillhörighetskategorier, utöver de två existerande. Att då istället använda ett begrepp som exempelvis *ytterligare könsidentiteter* skulle i kontrast till ordet *mellanformer* kunna påvisa att det även finns ytterligare könsidentiteter än de två existerande ”kvinna” och ”man”, vilket skulle varit fördelaktigt utifrån idén om att utvidga könsidentitetsbegreppet. Diskussionen problematiseras utifrån att det i så fall skulle vara nödvändigt att skapa kontrollerande bestämmelser kring vad som *utmärker* respektive kön, och därmed bör *preciseras* och definieras som kvinnligt eller manligt kön. Mot bakgrund av att regeringen tydligt väljer att uttrycka att kvinnligt och manligt kön är de enda möjliga könen så kan det förstås att den könsbinära uppdelningen är mycket fast rotad, både i lagstiftning och i samhället. Detta kan även ses i definitionen av diagnosen transsexualism, där det nämligen finns en förväntan på att den transsexuella ska identifiera sig med det andra könet (Holm 2015, s.14). Detta innebär att det inte finns någon möjlig lagstiftande behandling för de individer som inte identifierar sig inom den könsbinära dikotomin. Genom att utgå ifrån Foucaults resonemang kring biomakt kan det finnas en möjlig förklaring i samhällets benägenhet att kategorisera kroppar som normala eller onormala. Att privilegiera kroppar som anses starka och heteronormativa bidrar till att allt annat sällas bort i syfte att garantera artens fortlevnad (Foucault 1980, s. 156-175). Artikulationer kring kön används, i lagförslaget, som ett redskap som formar vad som bör anses normalt eller onormalt. En direkt följd av denna biomakt är de mönster som kan uttydas i synen på transsexualism:

”Om en möjlighet att vinna fastställelse av könstillhörigheten skall kunna bidra till att lösa de transsexuellas särskilda anpassningsproblem[...]”

(Justitiedepartementet 1972, ss. 47-48)

”För att förebygga att en transsexuell person efter fastställande av den nya könstillhörigheten får egna barn, [...] kräver de sakkunniga slutligen att sökanden skall ha undergått

sterilisering [...] nödvändigt att helt eliminera risken för den förvirring i släktskapsförhållandena som skulle uppstå om en transsexuell person som fått sin könsregistrering ändrad skulle få egna barn.”

(ibid, ss.49-50)

”Det torde kunna betraktas som praktiskt taget uteslutet att en transsexuell person efter att ha fått ändrad könsregistrering skulle av fri vilja inleda ett sexuellt förhållande med någon som hör till samma officiella kön som han själv. [...]”

(ibid, ss.49-50)

Ovanstående tre utdrag illustrerar hur diskursen kring transsexualism ser ut. Synen på transsexuella bottnar i att transsexuella personer betraktas utifrån att de har *särskilda anpassningsproblem*. Texten uttrycker även behovet av att *helt eliminera risken* för släktskapsförvirring, och det anses därför mycket angeläget att *förebygga* transsexuellas reproduktionsmöjligheter genom sterilisering. Språkbruket tyder på en inställning till transsexuella som en grupp som hotar den könsbinära uppdelningen eftersom de inte anpassar sig till det normala. Detta kan, från ett perspektiv om den heterosexuella matrisen, förstås som att samhället -genom lagstiftarna- har för intresse att skapa gränser för hur människor bör leva. Gränserna innebär en definiering av vad som betraktas som avvikande. I dessa utdrag betraktas den transsexuella identiteten som avvikande genom att identiteten inte följer den könsbinära uppdelningen. Innebörden blir en stämpling av transsexuella som rationella omöjligheter som måste tillrättavisas så de följer den binära uppdelningen (Butler 2007, s. 71). Vidare förutsätter lagförslaget att det är *uteslutet* att en transsexuell person av *fri vilja* kan ingå förhållande med någon av samma könstillhörighet. Transsexuella antas således inte vilja leva i homosexuella relationer, vilket även ska rättfärdiga steriliseringskravet genom att transsexuella inte kan anses vilja bibehålla en reproduktiv förmåga. Logiken i argumentationen kan grundas i en heteronormativ världsuppfattning och säger mycket om tidens syn på icke-heterosexuella par och föräldraskap. Denna heterosexuella norm förstärks även i regeringens uttalande om att korrigerad juridisk könstillhörighet ”[...] skulle medföra utbredd homosexualitet.” (Justitiedepartementet 1972, s.19). Den heterosexuella matrisen har på detta vis bildat en gränsdragning mellan vad som kan anses förväntat och normativt vad gäller kön och sexualitet, och vad som kan anses oväntat och avvikande.

Utöver dessa heteronormativa utsagor kan även riktlinjer och mönster kring hur en transsexuell person ska uppträda, för att anses genuin eller trovärdig i sin transsexualism, utläsas:

”Om en transsexuell inte låter uppfattningen om sin könstillhörighet ta sig yttre uttryck kan detta ge anledning till tvivel om hans upplevelse är så stark som den bör vara för att fastställelse enligt lagen skall kunna komma i fråga.”

(Justitiedepartementet 1972, s. 48)

”[...]förekomsten av barn kan vara ett tecken på att etableringen i den nya könsrollen inte är helt fast och därför ge anledning till särskild försiktighet när det gäller att bedöma hur stark sökandens upplevelse av den motsatta könstillhörigheten är.”

(ibid, s. 49)

Det första citatet uttrycker ett krav om att den transsexuella förväntas visa sig genuin genom att låta könstillhörigheten vidta *yttre uttryck*. Detta syftar i sammanhanget till en förväntan på att personen ska ha viljan att genomgå en fysisk könskorrigering, men ordalydelsen anspelar även på det tidigare nämnda steriliseringskravet. Uppfattningen blir därigenom ett hotfullt krav på att transsexuella ska vara beredda att genomgå fysiska ingrepp för att få möjligheten att korrigera juridisk könstillhörighet. I det andra citatet beskrivs förekomsten av existerande *barn* som ett tecken på att den transsexuella inte är genuin eller trovärdig i sin transsexualism. Det finns en föreställning om att personer som har, eller någon gång velat ha, barn inte kan placeras i det fack som avsatts för transsexuella. Reproduktion och förekomsten av barn kopplas till det heterosexuella beteendet, vilket gör att den transsexuellas vilja att korrigera könstillhörighet inte kan anses tillräckligt stark. Argumentationen bottenar i en vilja att placera människor i fack av hetero- eller homosexuella, och klingar dåligt med tidigare uttalande om att transsexuella saknar viljan att ingå samkönade förhållanden. Dessa utsagor kan tänkas bottenar i att en identitet eller kropp som avviker från den normativa uppfattningen om könsdikotomin är ett utmanande element för en heterosexuell reproduktion. Att tillåta utsvävningar skulle, mot bakgrund av detta, innebära skada och förlust av rådande heteronormativa biomakt (Foucault 1980, s. 175-181). Utifrån detta kan 1972: års proposition ses som en biopolitisk utsaga som upprätthåller och reproducerar föreställningar kring människokroppen som heterosexuell och könsbinär. Artikulationer kring kön och identiteter används som redskap för att forma en lagstiftning som särskiljer kroppar som normala eller avvikande. En direkt följd av biomakten är diskursen kring transsexualism och hur den framställs. Det ska även förstås att den heteronormativa, könsbinära uppfattningen är helt i linje med tiden, och hur den biopolitiska makten fungerar. Makten - lagförslaget - är nämligen skapat utifrån samtidens avtalade föreställningar kring kroppar och kön (Foucault 2007, s. 16).

Styrdokument 2

År 2007 genomfördes en statlig offentlig utredning vars uppdrag var att genomföra en översyn av 1972: års lagstiftning gällande korrigering av könstillhörighet. Uppdraget bestod i att utreda hur lagstiftningen tillämpades och sedan ta ställning till om lagens krav skulle finnas kvar, samt om det fanns anledning att införa nya krav. Utredarna kom fram till att lagen inte följde den samhällseliga utvecklingen och särbehandlade transsexuella på ett sätt som gjorde att utredarna föreslog upphävning av lagen och att den skulle ersättas med en ny lag. Utredningen innehöll därför förslag om att ta bort kravet på att personer som genomgår juridisk könskorrigering ska vara ogifta, svenska medborgare och steriliserade. Steriliseringskravet skulle istället ersättas med krav på att personens könskörtlar skulle tas bort innan en juridisk prövning skulle realiseras. Vidare ville utredarna att personen som skulle genomgå korrigeringen skulle vara diagnostiserad med transsexualism, leva i den nya könsrollen och vara 18 år fyllda (Könstillhörighetsutredningen 2007, s. 11-19). Utredningen ledde inte till någon ny lagstiftning.

Resultat – kodning av artikulationer

De mönster och diskurser som lokaliserats kring heteronormativitet och transsexualism grundas i utredningens artikulationer kring kön och könsidentitet. Artikulationerna kring kön

sammankopplas med *köns-tillhörighet*, *köns-korrigering*, *köns-ändring* och *köns-roll*. Artikulationer som kopplas till könsidentitet är främst begreppet *könsidentitets-störning*.

Analys

Könstillhörighetsutredningen skriver i sin inledning att de "[...] valt att inte gå in i någon djupare diskussion rörande begreppet könsidentitet." (Könstillhörighetsutredningen 2007, s.15). Valet förklaras utifrån att de inte anser sig ha tillräcklig kompetens för att en sådan diskussion, men trots det kan flera diskurser kring kön och könsidentitet ändå utläsas. Utredarna börjar med att konstatera att "könsidentitet är något fundamentalt och grundläggande", och de menar att könsidentiteten "styr mycket av hur personen fungerar och handlar" (ibid, s.96). Utredningens intentioner är således att understryka vikten av att erkänna en människas sanna könsidentitet, men begreppet får även ett annat fokus i utredningen. Till en början skriver utredarna om könsidentiteten kopplat till diagnosen transsexualism:

"Det mest uppenbara tecknet på att ett barn har en könsidentitetsstörning är att han eller hon väljer att klä sig i motsatta könets kläder, leka med leksaker som förknippas med det motsatta könets och välja lekkamrater från detta kön."

(Könstillhörighetsutredningen 2007, s.145)

"Homosexualitet uppges uppträda hos så gott som samtliga unga kvinna-till-man-transsexuella och är i vissa fall den första indikationen på transsexualism."

(ibid, s.145)

I dessa utdrag skriver utredarna om transsexualism som en *könsidentitetsstörning* som tar sig uppenbara uttryck i ett barns val att klä sig, leka med leksaker eller välja lekkamrater. Detta tyder på att det finns en bild av "normala barn" som håller sig inom den angivna könsidentiteten genom att använda kläder och leksaker avsedda en viss könstillhörighet. Utdraget vittar om en syn på att "normala barn" även väljer lekkamrater från den könstillhörighet som barnet själv tillhör. Allt detta tyder på att det finns en bild av kön som två möjliga identiteter som alla ska förhålla sig till, vilket förstärker bilden av att det finns typiska feminina eller maskulina uttryck. Att inte följa det normaliserade beskrivs i utredningen som uppenbara tecken på en *könsidentitetsstörning*, alltså transsexualism. Transsexualism var, och är, en psykisk diagnos som betraktas som en störning i könsidentiteten, men ett ordval som störning kan utifrån ett diskursivt förhållningssätt, upprätthålla och reproducera tanken om att transsexuella skulle vara onormala eller avvikande, även om begreppet är väl använt inom psykisk diagnostik. Utredarnas förhållningssätt blir även problematiskt i en bredare kontext då det tvingar in barn i förväntade kategorier och beteendemönster som endast är socialt konstruerade. Utredarna konstaterar även att *homosexualitet* är något vanligt förekommande bland transsexuella och att den sexuella läggningen därför ska ses som en indikator på transsexualism. Att diskutera homosexualitet i förhållande till transsexualism tyder på att utredarna förbisett det faktum att transsexualism inte på något vis är kopplat till sexualitet. Argumentationen tyder snarare på en heteronormativ världsuppfattning, där allt annat än heterosexualitet ses som avvikande eller tecken på något avvikande. Diskurserna reproducerar och upprätthåller även bilden av att kroppar och identiteter endast ska känna sexuell attraktion till det binära för att uppfattas som

normala (Tollin & Törnqvist 2014, s. 147). Resonemanget fortlöper genom utredarnas förslag på att slopa steriliseringskravet och istället införa ett annat krav:

”Vårt förslag innebär att tillstånd till ändrad könstillhörighet alltid innefattar kirurgiska ingrepp som ofrånkomligt innebär sterilitet. Även om en person inte vill genomgå någon annan form av könskorrigering operation, måste han eller hon få sina könskörtlar borttagna för att könstillhörigheten skall kunna ändras juridiskt.”

(Könstillhörighetsutredningen 2007, s.183)

En person som vill korrigera sin juridiska könstillhörighet ska alltså inte tvingas till sterilisering. Det nya lagförslaget innehåller istället krav på att ändrad könstillhörighet *alltid* ska föregås av kirurgiska ingrepp. Lagförslaget innebär således ett krav på att personen *måste* ta bort sina könskörtlar, vilket indirekt innebär sterilitet. Sterilitetskravet har således inte tagits bort utan endast omformulerats.

”Skälen till detta förslag är att vi anser att det är rimligt att kräva att en person som har manlig könstillhörighet inte har kvinnliga könskörtlar och tvärtom.”

(Könstillhörighetsutredningen 2007, s.183)

Skälet som anges påvisar hur den könsbinära uppfattningen avspeglas i verkligheten. Utredarna tycker sig inte se någon annan rimlig lösning, än ett krav vars konsekvenser förutsätter att könstillhörigheterna stämmer överens med ikonerna kvinna och man. Argumentationen hör samman med att det finns juridiska åtskillnader mellan kvinnor och män, vilket medför att det finns ett intresse i att bevara könskategorierna. Foucault menar att bevarandet av identiteter och kön är något som ligger i en hel befolknings intresse, och därför kan dessa inte formuleras eller omformuleras hur som helst. Allmänheten har normer kring vad som är normalt eller avvikande och därför kan dessa normativa föreställningar bidra till att upprätthålla en maktstruktur som vill styra det ”friska livet” (Foucault 2007, s. 139). Omformuleringen av steriliseringskravet kan därför ses som ett sätt att bevara det som känns igen och anses normalt, samtidigt som omformuleringen är ett försök att tillmötesgå den kritik som tvångssteriliseringarna medfört. Utredarna fortsätter sitt resonemang kring det nya kravet, vilket medför diskurser kring transsexuella och genuinitet.

”[...]det torde vara mycket ovanligt att en transsexuell person vill behålla könskörtlarna från sin gamla könstillhörighet. Detta skulle möjligen tala för att patienten inte är transsexuell utan har någon annan form av psykiatrisk diagnos. De allra flesta har således önskemål om en åtgärd som gör dem sterila.”

(Könstillhörighetsutredningen 2007, s.183)

Utredarna motiverar sitt krav genom att åberopa trovärdigheten hos en transsexuell person. Detta kan jämföras med hur det i 1972: års proposition skrevs om en förväntan på att transsexuella skulle ha viljan att genomgå fysiska ingrepp för att betraktas som transsexuell. Genom detta kan vi se att resonemangen håller en likartad argumentation och att kraven som ställs på en transsexuell person hela tiden mynnar ut i att personen ska vara beredd att bevisa sin trovärdighet genom kirurgiska ingrepp. Detta bör anses problematiskt och särbehandlande

eftersom det inte finns någon annan diagnos som kräver samma lagstadgade bevisbörda. Dessa, och liknande uttalande gör utredarna trots att de beskriver 1972: års lag som ”föråldrad” (Könstillhörighetsutredningen 2007, s.13). Vidare kan mönster och diskurser kring heteronormativitet och transsexualism illustreras med följande utsagor kring kön och familj:

”Det är angeläget att poängtera att avsikten inte är att en person med manlig könstillhörighet skall kunna föda ett barn eller att en person med kvinnlig könstillhörighet skall kunna bli far.”

(Könstillhörighetsutredningen 2007, s.186)

”[...] lagstiftaren har accepterat att barn växer upp i en familj som inte har samma utseende som den klassiska ”kärnfamiljen” och att fokus läggs på de personliga egenskaperna hos en blivande förälder och inte på dennes sexuella läggning.”

(ibid, s.185)

”Det kan inte anses diskriminerande eller nedsättande på något sätt att konstatera att en förälders transsexualitet sannolikt innebär en viss förvirring för ett barn.”

(ibid, s.186)

Utdragen visar tydligt att det finns en medvetenhet om att samhället accepterar andra former av familjbildningar än vad som tidigare ansetts möjligt, men utredarna framhåller ändå att det är *angeläget* att värna om könsdikotomin i form av att hålla på de kvinnliga respektive manliga föräldrarollerna. Att använda ord som *kärnfamiljen*, trots citationstecken, kan bidra till att reproducera tanken om att andra familjbildningar inte är lika normaliserade som den heterosexuella. Även synen på att det *inte kan anses* nedsättande och diskriminerande att påstå att transsexualism skapar förvirring hos barn bidrar till att reproducera tanken om att familjer som innehåller transsexuella personer är avvikande. På detta sätt framställs barn med transsexuella föräldrar som särskilt utsatta, vilket inte bidrar till en modern normaliseringsprocess. I det diskursiva sammanhanget får denna typ av skriftliga utsagor en struktur av att värna om det normala, både i fråga om identitet, kön/genus, sexualitet och familj.

Styrdokument 3

I propositionen ”Ändrad könstillhörighet” från år 2011, föreslog regeringen ändringar i könstillhörighetslagen. Den tidigare nämnda utredningen från år 2007 innebar, som sagt inga faktiska lagändringar, och de ändringar som nu föreslogs var att den person som ansöker om fastställelse av ändrad juridisk könstillhörighet inte längre måste vara svensk medborgare, ogift eller steriliserad. Förslaget innehöll också påtryckningar om att utländska beslut och domar gällande korrigerande av juridisk könstillhörighet ska anses giltiga i Sverige. Vidare innehöll propositionen förslag på att förändra vissa språkliga uttryck som ansågs föråldrade. Regeringen avsåg även att följa upp propositionen med ytterligare en proposition för att konkretisera lagändringsförslagen kring steriliseringskravet (Socialdepartementet 2011, s.1). Ändringarna trädde i kraft den 1 januari 2013.

Resultat – kodning av artikulationer

Vid kodning av begreppen kön och könsidentitet framträder begreppet kön som sammanlänkat med artikulationer kring köns-*tillhörighet*, köns-*korrigering* och köns-*kontrar*. Den artikulation som finns kring könsidentitet är könsidentitets-*störningar*. Dessa artikulationer är vad som legat till grund för analysens diskursiva utsagor kring transsexualism och heteronormativitet.

Analys

De språkliga utsagor som representerar 2011: års proposition påvisar att det skett ett skifte i både språkbruk och normativa ansatser. Bland annat kan ett skifte i samhällsbildningen vad gäller inställningen till äktenskap och kön urskiljas:

”Genom den nya könsneutrala lagstiftningen kommer ett gift par att kunna vara fortsatt gifta med varandra även om den ena parten i äktenskapet ändrar sin könstillhörighet. Mot denna bakgrund är det otidsenligt och ologiskt att en person ska behöva skilja sig för att han eller hon ska beviljas ändring av könstillhörigheten. Ett sådant tvångsmässigt upplösande av ett äktenskap, med alla de konsekvenser som det får, såväl ekonomiskt som känslomässigt, är högst otillfredsställande.”

(Socialdepartementet 2011, ss. 40-41)

I ovanstående utdrag ser vi hur regeringen framhåller att Sverige börjat bruka en *könsneutral* lagstiftning angående äktenskap. Bilden av kön och könsidentiteter har på detta vis ifrågasatts och utmanats av samhället. Det heterosexuella äktenskapet är inte längre det enda logiskt tänkbara, vilket även innebär att det heteronormativa, i viss mån, kan anses omprövat. I allmänhet vittnar en könsneutral lagstiftning om att det funnits påtryckningar från övriga samhället om att en sådan lag ska införas. Den tidigare lagstiftningen, som syftade till att transsexuella inte fick vara gifta innan könskorrigeringen, tillskrivs egenskaper så som *otidsenlig* och *ologisk*, vilket kan förstås utifrån att samhällsbildningen genomgått en normaliseringsprocess som anskaffat nya kunskaper om transsexualism. Propositionens förslag vittnar om en mer human syn på transsexuella, som med stor sannolikhet bottnar i att samhället ifrågasatt kön, könsidentiteter och den heterosexuella normen. Detta kan även förstås utifrån propositionens självmedvetna rannsakan vid förslag på språkliga ändringar:

”Stycket ändras även språkligt, bl.a. genom att uttrycket ”det motsatta könets” ersätts av ”det andra könets”.”

(Socialdepartementet 2011, s.74)

Citatet visar tydligt att skribenterna är medvetna om att det finns en könsdikotomi som härskar i samhället, och vill därför byta ut ord som anses oförenliga med samtida insikter kring kön och identiteter. Att byta ut ordet *motsatta* könet, till ordet *andra* könet, förebygger eller ändrar däremot inte bilden av att det endast finns två kön som är binära, bilden förstärks snarare. Även om bilden av könsdikotomin förstärks, kan den språkliga förändringen vara fördelaktig i det avseende att ordet *andra* kan möjliggöra att kön/genus-begreppet utvidgas eftersom ordet inte ställer könen i fullständig kontrast till varandra. Ordet *motsatt* syftar istället till att något står i fullständig kontrast till det som beskrivs. Detta innebär att när ordet *motsatt* sammankopplas med *kön* reproduceras bilden av att de två erkända könsidentiteterna är helt konträra och inte

kan ha liknande egenskaper. En sådan bild förstärker bilden av att kvinnor ska vara feminina, och att män ska vara maskulina, annars faller personen utanför sin könsidentitet. Att då byta ut ett ord som upprätthåller förlegade maktstrukturer som placerar människor inom vissa ramar kan vara effektivt. Ordet *andra*, syftar fortfarande till att det finns två kön, men att de inte behöver vara varandras motsatser och således behöver inte heller könsnormerna ställa upp ramar för hur en viss könsidentitet ska vara. Genom att utesluta ord som syftar till att det enbart finns två könskategorier skulle kanske en normativ förändring kring kön och könsidentiteter kunna ske. Att enbart skriva *könen* istället för det *andra* könet skapas en bild av att det inte uteslutande behöver vara två förutbestämda identitetskategorier som människor bör följa. Detta är även i linje med vad Butler anser om könskategorier och performativitet. Butler menar inte att könskategorierna ska sluta användas, utan att begreppen kön och genus istället ska sammanfogas och på så vis bidra till att vidga könskategorierna och rasera de normativa ramar som håller fast könen som varandras motpoler (Eduards 2002, s. 143). Mot bakgrund av detta kan mönster som påvisar det att det nya lagförslaget har för avsikt att skapa större acceptans kring transsexualism, även om den diskursanalytiska metoden påvisar att det fortfarande finns en föreställning om kön och könsidentiteter som uppbyggda genom dikotomi. Lagförslaget tyder dock på att det finns en förförståelse för språkets utformning och att det är viktigt att inte reproducera förlegade normer i lagtext. Något som dock upprätthåller bilden av transsexuella som avvikande är argument kring transsexualism som ovanligt och sällsynt:

”Eftersom transsexualism är ovanligt är det sannolikt mycket få personer som, efter avskaffande av steriliseringskravet, kommer att bli föräldrar efter att ha ändrat könstillhörighet. Sällsyntheten i sig är dock inte ett acceptabelt skäl att för denna grupp av föräldrar och barn ställa lägre krav på rättssäkerhet än för andra grupper i samhället.”

(Socialdepartementet 2011, s.55-56)

Att tillskriva transsexuella egenskaper av *ovanlighet* och *sällsynthet* kan anses problematiskt i det fall att begreppen kan verka förminskande och således bidra till att förminska problematiken kring transsexuellas juridiska rättigheter, även om detta inte är grundtanken med ordalydelsen.

Styrdokument 4

I regeringens proposition ”Upphävande av kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet” från år 2012, föreslås att steriliseringskravet och förbudet mot att bibehålla fortplantningsförmåga avskaffas i könstillhörighetslagen. Propositionen är en uppföljning av 2011: års proposition och har därför som huvudfokus att konkretisera förslag om varför steriliseringskravet ska slopas och vilka följdförändringar i offentlighets- och sekretesslagen som förväntas efterfölja. Ändringarna förordas att träda i laga kraft den 1 juli 2013 (Socialdepartementet 2012, s.1).

Resultat – kodning av artikulationer

De artikulationer kring kön och könsidentitet som lokaliserats i 2012: års proposition är att begreppet kön sammanfogas med artikulationer om köns-*tillhörighet*, köns-*korrigering*, köns-*ändring*, köns-*konträr* och köns-*neutral*. Artikulationer om könsidentitet består i att begreppet

kopplas till artikulationer om könsidentitet-*störning* och *självupplevd* könsidentitet. Sammantaget har dessa artikulationer bidragit till framställning av diskurser kring transsexualism och heteronormativitet.

Analys

I propositionen diskuteras bland annat transsexualism och vad det är. Regeringen gör en distinktion mellan personer som känner sig bekväma i sin medfödda könstillhörighet och transsexuella som inte gör det:

”En person som känner sig bekväm i det kön som registrerades i folkbokföringen när han eller hon föddes och som identifierar sig och uttrycker sig i enlighet med normen för det från födseln bokförda könet betecknas i propositionen som cisperson. En kvinnlig cisperson är med andra ord en person som fötts som kvinna och identifierar och uttrycker sig i enlighet med normen för en kvinna. En manlig cisperson är en person som fötts som man och identifierar och uttrycker sig i enlighet med normen för en man.”

(Socialdepartementet 2012, s.7-8)

Denna typ av klarläggning kan anses viktig för förståelse om vad transsexualism är, men den kan också bidra till att reproducera normer kring hur en kvinna, respektive en man ska vara för att inte uppfattas som avvikande. Cis-personer uttrycks vara det som betraktas som normalt eftersom dessa personer klarar att anpassa sig till *normen* för den tilldelade könsidentiteten. Genom en sådan mening kan transsexuella ytterligare stämplas som avvikare och således kategoriseras som onormala eller osunda. Detta torde inte vara skribenternas avsikt eftersom de har för syfte att verka för transsexuellas rättighet att inte tvingas till sterilisering, men den diskursiva förståelsen gör ändå den kopplingen eftersom texten påvisar en tydlig gränsdragning mellan vad som tillhör normen och vad som inte gör det. Detta problematiseras även senare när propositionen uttrycker önskan om att se bortom det normativa i föräldraskap och tillåta graviditet med tillhörande skydd för båda könstillhörigheterna:

”Det framstår exempelvis som orimligt att författningar som syftar till att skydda liv och hälsa för en gravid person och/eller det ofödda barnet, inte skulle kunna tillämpas enbart på grund av att den gravida har manlig könstillhörighet.”

(Socialdepartementet 2012, s.20)

Att tillåta graviditet för en person med manlig könstillhörighet vittnar om ett mönster och en intention om att bredda begreppen kön/genus och könsidentitet. Tillåtelsen bidrar även till ökad tolerans för de personer som utvidgar synen på vad länge ansetts som normativt för respektive könskategori. Även den heteronormativa könsdikotomin ifrågasätts och omprövas på detta sätt. Vidare väljer regeringen att rikta förslag om ändring i ordalydelsen vad gäller graviditeter. Den tidigare lagtexten, ”[...] uppgift om en gravid **kvinna** eller någon närstående till **henne** [...]” ändras istället till ”[...] uppgift om en gravid **person** eller någon närstående till **denne** [...]” (Socialdepartementet 2012, s.26). Vilket belyser det faktum att regeringen, genom lagtext vill förändra bilden av den typiska könsidentiteten och vad som är normativt för en graviditet. Detta tyder på en förändring i beslutsfattares och lagstiftares inställning till kön och könsidentiteter, vilket påverkar synen på transsexualism och heteronormativt tänkande. Dessa, och liknande

lagändringsförslag, uppkom i propositionen till följd av de konsekvenser som förmodades medfölja sloandet av steriliseringskravet.

Något som berör inställningen till transsexualism i utdragen kring avskaffandet av steriliseringskravet är regeringens ordval och argumentation:

”Vid en sammantagen bedömning fann regeringen att det inte finns tillräckliga skäl för att motivera ett fortsatt krav på sterilisering.”

(Socialdepartementet 2012, s.18)

Denna typ av ordalydelse och argumentation där regeringen framhåller att det *inte finns tillräckliga skäl* att *motivera* ett *fortsatt* steriliseringskrav kan ge en språklig betydelse av att regeringen bedömer att det en gång varit motiverat att tvångssterilisera transsexuella. Detta kan i så fall tyckas bekymmersamt eftersom samhället, genom en dom i mål 1968-12 från år 2012, fördömt steriliseringskravet till något som strider mot mänskliga fri- och rättigheter, vilket även lagändringsförslaget i så fall borde göra.

Justitiekanslerns beslut

År 2013 mottog JK 161 skadeståndsanspråk om 300 000 kr vardera från personer som steriliserats från år 1972 till år 2013 till följd av att det korrigerat juridisk könstillhörighet. Skadeståndet riktades mot staten eftersom de skadelidna uppgav att steriliseringarna stridit mot den svenska grundlagen och Europakonventionen. I sitt beslut går JK först igenom den historiskt, rättsliga bakgrund som berör könstillhörighet och steriliseringskravet (ovan nämnda dokument), sedan presenteras de sökandes anspråk och slutligen redovisas JK:s bedömning i ärendet. JK uttrycker tydligt att bedömningen skett på strikt juridisk skadeståndsgrund och bedömer att det saknas konventionsrättslig eller annan anledning att döma staten skadeståndsskyldig. Därför avslås alla 161 skadeståndsanspråk, och det utgår heller ingen ersättning om ombudskostnad (Justitiekanslern 2014).

Resultat – kodning av artikulationer

Vid kodifiering av diskurser kring heteronormativitet och transsexualism framkom mönster och artikulationer kring kön som sammankopplat med köns-*tillhörighet* och *byte* av kön. Vad gäller artikulationer kring könsidentitet så sammankopplas begreppet med könsidentitets-*störning*, *biologisk*-könsidentitet och könsidentitetens *sexuella läggning*.

Analys

JK inleder sin bedömning med att presentera vilka utgångspunkter som legat till grund för bedömningen. Det som konstateras är följande:

”Min uppgift i detta sammanhang är inte att anlägga några moraliska eller etiska värderingar på den numera upphävda lagstiftningen [...] Den prövning av skadeståndsanspråk som Justitiekanslern gör inom ramen för statens frivilliga skadereglering sker på strikt juridisk grund.”

(Justitiekanslern 2014)

Ovanstående citat innehåller två parametrar som är intressanta för denna studie. Det första är att JK lägger stor vikt vid att framhålla att inga moraliska eller etiska värderingar ska läggas på den tidigare lagstiftningen. Det andra som är intressant är att det som prövas är statens *frivilliga* möjligheter att betala ut ekonomisk ersättning. Det som är uppseendeväckande i detta sammanhang är att begreppet *frivillighet* torde gå hand i hand med att göra ett eget val, och i ett eget val torde olika värderingar spela en högst avgörande roll. Utan att värdera något, kan heller inte ett frivilligt val genomföras. JK har förbisett detta faktum, vilket i så fall innebär att statens frivilliga val inte baseras på moraliska eller etiska överväganden. Detta är en intressant aspekt eftersom det som JK faktiskt ska bedöma är statens *frivilliga* val att bevilja ersättningsanspråk. Att inte värdera en lagstiftning, som upphävts till följd av att man tagit avstånd och förkastat tvångsteriliseringarna, är också något som måste anses uppseendeväckande eftersom det i sak inte är något radikalt med att problematisera eller värdera en upphävd lags moraliska och etiska tillkortakommanden. Att inte erkänna dessa tillkortakommanden är således att betrakta som att JK värderar den tidigare lagstiftningen som fullt möjlig, vilket även kan vara förklaringen till varför ex-gratia ersättning aldrig kommer på tal. Rättfärdigandet av den tidigare lagen konstateras även i JK:s beslut:

”Det är emellertid också tydligt att uppfattningen om vad som är rättfärdigt och betraktas som moraliskt och etiskt försvarbart skiftar över tid och att den lagstiftning som är aktuell i detta ärende har beslutats i laga ordning.”

(Justitiekanslern 2014)

Att lagstiftning, normer och värderingar skiftar över tid är inget nytt, och visst är det så att tvångsteriliseringarna var i linje med vad som stod i gällande rätt. Att däremot inte, som statens huvudjurist, kunna anlägga ett erkännande i att kravet på sterilisering inte är i linje med vad Sverige vill förknippas med är olyckligt, särskilt när staten tidigare haft moraliska och etiska värderingar kring detta och därigenom tagit avstånd från liknande tvångsteriliseringar genom att betala ut ex-gratia ersättning till personer som steriliserats på grund av rasbiologi. JK fortsätter sitt resonemang kring lagstiftningen som rättfärdigad:

”Även om man idag, mot bakgrund av den lagändring som skedde den 1 juli 2013, ser saken annorlunda måste det tidigare gällande kravet på sterilisering också anses ha haft ett legitimt ändamål, nämligen i första hand att skydda andra personers fri- och rättigheter.”

(Justitiekanslern 2014)

”Med hänsyn till de vetenskapliga och samhällsliga överväganden som låg till grund för beslutet och de uppfattningar som rådde vid den tidpunkten kan införandet av kravet knappast ifrågasättas ur ett konventionsrättsligt perspektiv.”

(ibid)

Genom dessa citat kan mönster på värdering av den gamla lagtexten utläsas, trots att JK tydligt anlade att inga värderingar skulle göras. JK lyfter aspekter som rättfärdigar lagstiftningen som legitim under den tid som steriliseringarna genomfördes, vilket får det att låta som att det var länge sedan som steriliseringskravet brukades. Det ska då tilläggas att det endast gått några

månader sedan lagen senast användes och de sista tvångssteriliseringarna genomfördes. De vetenskapliga och samhälleliga överväganden som JK menar legitimerar steriliseringskravet härstammar från 1970-talet, men har alltså tillåtits härska över transsexuellas fri- och rättigheter långt in på 2010-talet. Att då fortsätta att hävda att en lagstiftning som brukats ända fram till 2013 har haft ett *legitimt* ändamål i att *skydda andra*, vittnar om en inställning till att alla tvångssteriliseringar som genomförts, även de på 2010-talet, anses legitima och således *knappast* kan ifrågasättas. Ett synsätt som syftar till att *skydda andra* grundas i en rädsla för att kvinnor ska bli pappor och män ska bli mammor. Denna rädsla är ett uttryck för hur en ”äka” eller ”naturlig” människa ska förhålla sig till sin fertilitet. En juridisk man som är gravid skulle medföra en syn på graviditeten som onaturlig. Steriliseringskravet har därför haft för avsikt att skydda andra från liknande scenarion. JK:s beslut att resonera kring detta som ett mått av rättfärdigande kan endast ses som en vidare reproducering av inställningen kring transsexuella som avvikande och att steriliseringskravet uppfyllt en viss funktion i avseendet att hindra det som inte följer det könsbinära eller heteronormativa. Kanske kan JK:s val att ta upp detta grundas i vad styrdokumentet kategoriserat som naturligt kontra avvikande och onaturligt. Transsexualism har i dessa sammanhang betraktats som avvikande från normen kring kön/genus och könsidentitet. Den transsexuella könsidentiteten har sammankopplats med psykisk ohälsa och störningar i identiteten. Intressant vid analys av detta beslut är hur JK valt att hantera frågan kring transsexualism och sjukdom:

”Situationen för en person som genomgår medicinsk behandling på grund av sjukdom i allmänhet kan inte anses jämförbar med situationen för den som genomgår behandling för att få en ändrad könstillhörighet fastställd.”

(Justitiekanslern 2014)

JK hävdar alltså i sin bedömning att transsexualism, som är en psykisk diagnos, *inte kan anses jämförbar* med sjukdom i allmänhet. Detta är även något som ligger till grund för beslutet att inte betala ut ekonomisk ersättning. Mot bakgrund av detta finns det två saker som bör beaktas i JK:s uttalande. Det ena är det faktum att transsexualism är klassat som ett medicinskt tillstånd som är belagt med den psykiska diagnoskoden F64.0 i DSM-5 och ICD-10-SE, vilket även innebär att transsexualism ska ses ur kontexten av att vara -just ett medicinskt tillstånd- som behandlas genom bland annat medicinsk kirurgi (Holm 2015, s.14-15). Det andra faktumet som bör beaktas är JK:s val att inte betrakta transsexualism som *sjukdom som kan jämföras med sjukdom i allmänhet*. I samma andetag som JK hävdar att den psykiska diagnosen transsexualism *inte* är jämförbart med sjukdom i allmänhet, förnekas även andra psykiska diagnoser den status som tilldelas fysiska diagnoser. En sådan förnekelse får vida konsekvenser där normer och föreställningar kring transsexualism och andra psykiska diagnoser stämplas och kategoriseras som avvikande. Det finns en rådande föreställning i samhället som tilldelar psykiska diagnoser mått av avvikelse och därför är långt ifrån lika accepterade som fysiska diagnoser. Genom JK:s ställningstagande kan det således betraktas som att JK upprätthåller och reproducerar en sådan föreställning, vilket kan ifrågasätta JK:s neutralitet. Detta är i linje med vad Foucault skriver om biomakt, nämligen att det finns en enorm koncentration på att bevara den friska och genetiskt fördelaktiga kroppen till fördel för den heteronormativa mänskliga utvecklingen (Foucault 1980, s. 175). Det är även problematiskt att transsexualism som medicinskt tillstånd betraktas olika och godtyckligt beroende på vad makthavarna har för avsikt

med sin argumentation. Vi kan nämligen se hur makthavare skiftar i sin bedömning om transsexualism och vad det är, men JK bedömer alltså transsexualism som oförenligt med *sjukdom i allmänhet*.

JK fortsätter sin bedömning, och menar att steriliseringarna skett i medvetet samråd med de skadelidna personerna:

”Besluten har inte heller fattats hastigt utan sökandena har beretts tillfälle att göra ett medvetet ställningstagande och de har samtyckt till att steriliseras. Med detta sagt är det samtidigt säkert riktigt, som sökandena också anför, att de upplevt att de inte har haft något alternativ till sterilisering. [...] Kravet på sterilisering har från myndigheternas sida i deras fall inte haft sin grund i någon avsikt att förnedra eller nedvärdera sökandena.”

(Justitiekanslern 2014)

Utdraget påvisar att JK är medveten om att de steriliserade personerna *inte har haft något annat alternativ* än att låta sig steriliseras, men det bedöms inte vara tillräckligt allvarligt i förhållande till att JK anser att det är ett *medvetet ställningstagande* att *samtycka* till sterilisering. Hur den ekvationen går ihop är svår att förstå då kravet har ställts som ultimatum för att erkänna individens sanna identitet. Behovet att få sin identitet erkänd har för transsexuella varit så starkt att de underkastat sig steriliseringskravet (Burman 2013, s. 4). Det har inte funnits några mått av frivillighet i steriliseringarna, utan de torde, i motsats till JK:s formulering, betraktas för vad de är, tvångsmässiga steriliseringar som inte föregåtts av något frivilligt *samtycke* eller *ställningstagande*. Steriliseringarna har även sin laga grund i uppfattningen om att transsexuella ska visa sig genuina i sin transsexualitet och låta sin könstillhörighet ta sig ”yttre uttryck” (Justitiedepartementet 1972, s. 48). Genom ett sådant krav har sterilitetskravet verkat som påtryckning i transsexuellas påtvingade skyldighet att bevisa sig genuina och trovärdiga i sin transsexualism.

Genom att koppla JK:s beslut till hur Foucault väljer att betrakta makt och biomakt kan vi förstå att JK präglas av den heteronormativa uppfattningen om kön och könsidentitet. Detta beslut ska inte särställas från andra beslut som tas av staten, rätten eller dess anställda. Den juridiska makten bygger på normer som är uppbyggda genom det heteronormativa och könsbinära. Det som istället kan anses intressant och relevant är frågan om *varför* JK och rätten i stort fortsätter att reproducera och upprätthålla detta system? Svaret på den frågan tycks böttna i den rättsliga tradition som ligger till grund för det svenska rättssystemet, det vill säga ett system som bygger på fasta ramar kring vad som anses normalt eller avvikande. En tradition som bygger på att tilldela fördelar till det normativa kan sägas präglad av en syn på makt som upprätthålls och reproduceras i mötet mellan olika människor. JK:s beslut skiljer sig inte från det rättsliga systemet eller samhällets inställning till kön och identiteter eftersom makt är något som reproduceras och upprätthålls i samspelet och relationen mellan *alla* människor i *alla* situationer. Genom Foucaults tankar om makt bör JK:s beslut ses som en förlängning av de samhällsliga normer som samhället gemensamt arbetat fram för att bibehålla en stabilitet i samhället. Med detta sagt bör det dock tilläggas att makten, enligt Foucault, är föränderlig och genom utvecklingen i styrdokumentens utsagor kan en förändringsprocess vad gäller kön och könsidentitet uttydas trots att det finns djupt rotade normer kring desamma.

7. Konklusioner och avslutande kommentarer

Uppsatsens analys har presenterat och diskuterat styrdokuments binära normer kring kön och könsidentitet. De mest framträdande kring normerna om kön är hur begreppen sammanfogas och presenteras som en kategorisering av vilken könstillhörighet en människa har. Utifrån styrdokumentet är det tydligt att kön är något biologiskt och konträrt, vilket innebär att lagstiftare och beslutsfattare månar om att det finns en dikotomis uppdelning mellan de två möjliga könsidentiteterna. Begreppet könsidentitet är i sin tur sammanfogat med artikulationer kring hur transsexualism är ett tecken på en störning i den förutbestämda könsidentiteten, vilket påvisar synen på transsexuella kroppar som logiska omöjligheter. Sammantaget kan det förstås att de normativa artikulationerna kring kön och könsidentitet har legat till grund för dokumentens diskurser kring heteronormativitet och transsexualism. Dessa diskurser har, i denna uppsats, illustrerats genom olika utdrag och citat som presenterar styrdokuments specifika innehåll, argument och ordval. Utdragen har sedan analyserats utifrån den heterosexuella matrisen och biomaktens grundprinciper, vilket har resulterat i en diskursanalys av bakomliggande referenser och antaganden.

Sammanfattningsvis kan det beskrivas som att dokumentet innehåller mönster av kön som binära, vilket har resulterat i normativa utsagor som mynnar ut i diskurser kring transsexualism som avvikande och icke normativt. Genomgående har det utvalda materialet och dess diskurser indikerat att beslutsfattare och lagstiftare tänker och resonerar kring kön och könsidentitet genom att använda binära termer. Analysen illustrerar hur styrdokumentet presenterar transsexualism utifrån en könsbinär uppfattning om kroppar och deras funktioner som motsatta. Reproduktionssystemet är något som spelat stor roll i dokumentens diskursiva utsagor, i det faktum att reproduktion ses utifrån den heteronormativa bilden av föräldraskap och kön som binära. Kravet på sterilisering har även motiverats utifrån vikten av att undvika reproduktion som strider mot det heteronormativa och könsbinära; att undvika att män blir mammor och kvinnor blir pappor är något som uppfattas som centralt att undvika. Dokumentets diskurser kring transsexualism har bland annat analyserats utifrån biomaktens intressen att bevara ett ordningssystem genom att reglera det välkända och friska. Att upprätthålla krav på sterilitet skulle därför kunna beskrivas utifrån att det finns ett intresse i att socialt kontrollera individer och deras kroppsliga funktioner efter den könsbinära uppfattningen. En transsexuell könsidentitet blir således oförenlig med det heteronormativa ordningssystemet. Utifrån detta resonemang kan vi se hur JK exempelvis inte vill jämföra transsexualism med sjukdom i allmänhet, vilket underbygger synen på transsexualism som något annat än ett medicinskt tillstånd, vilket i sin tur ytterligare reproducerar bilden av "onaturlighet". Detta är troligtvis inte en medveten strategi från JK, utan det kan istället förstås att ordningssystemet kring kön och kroppar är så djupt rotat och alldagligt i samhället att det inte är något som reflekteras över, inte ens i ett beslut som i allra högsta grad berör ämnet.

Vidare förklaras diskurser kring heteronormativitet genom att det heteronormativa alltid privilegieras mot bakgrund av att det är utifrån heteronormen som all lagstiftning och tillhörande styrdokument baseras, oavsett om de härstammar från 1972 eller 2014. I de senare dokumenten kan en viss förändring i attityd tydas och det heteronormativa ifrågasätts mer, men

normer kring kön och könsidentitet tycks ändå alltid utgå från det heterosexuella och således vara svåra att suddas ut. De strukturella heteronormerna kring kön och könsidentitet kan därför, i viss mån, anses utvecklade samtidigt som det kan konstateras att det fortsatt är heteronormen som lägger grunden för vad som anses normalt eller avvikande.

Mot bakgrund av styrdokumentens normativa utsagor kring kön, könsidentitet, transsexualism och heteronormativitet drar jag slutsatsen att det *är* möjligt att JK påverkats av binära referenser kring kön och könsidentitet i sitt beslut att inte erkänna ekonomisk ersättning till transsexuella. Denna slutsats är heller inte motstridig det faktum att hela det rättsliga systemet präglas av binära referenser och en heteronormativ uppfattning.

Beslutet som JK fattat *är* baserat på gällande skadeståndsrätt, men det *är* också påverkat av andra faktorer eftersom det i grund och botten handlar om statens fria vilja att kompensera och be om ursäkt för en handling som stridit mot alla människors grundläggande fri- och rättigheter. Detta blir tydligt mot bakgrund av att det inte enbart är enligt gällande skadeståndslag som staten har möjlighet att betala ut ekonomisk ersättning, utan även utifrån *ex-gratia*. Tidigare har vi sett hur staten beviljat *ex-gratia* ersättning till personer som tvångssteriliserat av rasbiologiska skäl. I dessa fall har staten visat en vilja att kompensera och återupprätta människors lidande oavsett om det inneburit ekonomiska utgifter. Statens möjlighet att frivilligt kompensera människor som lidit skada till följd av statens försummelser har, paradoxalt nog, valts bort för transsexuella. Möjligheten till *ex-gratia* ersättning nämns inte ens i JK:s beslut. Ett sådant rättsligt beslut kan därför tyckas bekymmersamt eftersom det påvisar att den svenska rätten gör skillnad på människor utifrån något så bagatellartat som en siffra i ett personnummer. Ett sådant beslut skapar en rättspolitisk verkan som ställer lagstiftningens tillämpning av humanitärt rättsskydd på sin spets. Fenomenet är dock inte något undantag från hur det ser ut inom det juridiska systemet, rätten är uppbyggd och förstådd utifrån den könsbinära uppfattningen och därför kan inte JK:s beslut heller ses som något annat än en avspegling av hur det rättsliga systemet resonerar och beslutar.

De rättspolitiska effekter som JK:s beslut innebär är att det skapar en gränsdragning mellan vilka människor som ska anses berättigade att kräva staten på ekonomisk ersättning. Beslutet skapar en distinktion mellan vilka tvångssteriliseringar som anses omänskliga och vilka som anses rättfärdigade. Det spelar ingen roll att JK uttrycker förståelse för att steriliseringarna inneburit vånda och problem för de inblandade. Det är själva principen att rätten väljer att särskilja människor och statuera exempel för vilka människor som har rätt att hävda sina mänskliga rättigheter mot staten, och vilka som inte har det.

Ett rättspolitiskt beslut av denna karaktär kan inte tillåtas gå obemärkt förbi, och därför kan resultaten av denna uppsats analys anses viktiga ur ett perspektiv om minoritetsgruppers rättigheter jämt mot staten. Inom juridiken talas det ofta om allas likhet inför lagen och att lagstiftare och beslutsfattare ska vara neutrala i sina bedömningar. I detta fall befarar jag att ordet neutral istället har förväxlats med ordet likgiltig. JK:s beslut ska därför anses som ett *frivilligt* val från statens sida att inte fördöma och kompensera en orimligt omänsklig behandling. Ett sådant val bör ses utifrån kontexten av att rätten återigen valt att särbehandla

transsexuella, på grund av att de är just transsexuella. En utebliven skadeståndsreglering förringar transsexuellas lidande, vilket återigen förminskar problematiken kring diskriminering av transsexuella. På grund av att staten väljer att inte erkänna ekonomisk ersättning till de personer som genomgått tvångssteriliseringar till följd av att de korrigerat juridisk könstillhörighet, osynliggörs en fråga som bör betraktas som avgörande i en förändringsprocess om normer kring kön och könsidentitet. JK:s rättspolitiska beslut har således bidragit till att upprätthålla heteronormativa föreställningar kring kön och mänskliga identiteter, vilket innebär en diskriminering som får långt gående konsekvenser i alla kön- och genusfrågor. I förlängningen innebär beslutet även en förnekelse av transsexuellas juridiska rättigheter, då de inte tillskrivs samma möjligheter att kräva staten på ekonomisk ersättning som övriga samhällsmedborgare. Denna problematik måste även ses som en symbol för de politiska och juridiska dilemman som transsexuella individer dagligen utsätts för.

Ett sådant rättsligt beslut skulle kunna förklaras utifrån att ett samhälle präglat av könsbinära och heteronormativa värderingar betraktar och erkänner problem, fel och brister först när det berör det normativa och allmänna. En skadeståndsreglering avsedd transsexuella berör inte den heteronormativa massan, vilket medför att det inte får samma uppmärksamhet som om det hade berört den stora massan. Att rätten inte tar hänsyn till problem som rör en minoritetsgrupp ses inte som ett samhällsligt problem just på grund av att problemet inte berör den stora massan. Genom detta möjliggörs en särbehandling av transsexuella som i förlängningen skapar möjligheten för JK att fatta ett beslut som aldrig hade accepterats om det berört den stora massan. Allt detta osynliggör en juridisk problematik som drabbar redan utsatta minoritetsgrupper, vilket är ett problem för ett samhälle som vill kalla sig välfärdssamhälle.

Genom att jämföra denna uppsats resultat med tidigare forskning kan ett tydligt mönster uttydas. Liksom exempelvis Edenheim säger, kan vi se att lagstiftning -och således beslutsfattare och lagstiftare- präglas av den heteronormativa uppfattningen på ett sätt som gör att sanningen om vad som anses normal kontra onormalt reproduceras och upprätthålls på ett sätt som förstärker det normativa. Mot bakgrund av det anser jag att det är viktigt att det fylls på med ytterligare normkritisk forskning kring statliga beslut och dokument. Ett förslag på forskningsområde kan vara att jämföra beslut angående skadeståndsreglering från staten för att se varför, och vilka personer som oftast beviljar anspråk, och vilka som förnekas detsamma.

Vad händer nu?

Efter att de 161 personerna nekats ekonomisk ersättning, påbörjades en stämningsansökan som skulle riktas mot staten eftersom staten inte självmant valt att framföra någon ursäkt eller ekonomisk ersättning till de skadelidna. I samma veva var det riksdagsval i Sverige, och en ny regering tillträdde i september 2014. RFSL tog tillfället i akt att inleda nya samtal rörande kravet på kompensation och återupprättelse för de personer som tvångssteriliserats till följd av korrigerad juridisk könstillhörighet.

Samtalen med den nya regeringen måste varit framgångsrika, för i skrivande stund, den 27 april år 2016, bekräftar RFSL i ett pressmeddelande att den nya regeringen valt att ompröva JK:s

beslut. Förhoppningsvis kommer en ny lag som ska möjliggöra ekonomisk ersättning till transsexuella införas. Den begärda ersättningsnivån ligger på 300 000 kr, och lämnar staten ett avsevärt lägre förslag kommer målsägande istället vända sig till rättsväsendet och vanlig domstol för rättvisa (RFSL 2016).

Till sist vill jag avsluta och tacka,

Kerstin Burman och hennes team, för att de frekvent, och utan att ge upp har stridit för alla människors lika rättigheter.

Min handledare Håkan Hydén, för positiv uppmuntran och fria tyglar.

Min mamma, för korrekturläsning och intressanta diskussioner.

Tack!

Referensförteckning

Litteratur

Andersen, H. & Kaspersen, L-B. (1999). *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur AB.

Bergström, G. & Boréus, K. (2012). *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig text-och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur AB.

Boréus, K. (2011). Diskursanalys. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber AB, ss. 150-164.

Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Butler, J. (2007). *Genustrubbel*. Svensk utgåva. Göteborg: Daidalos AB.

Edenheim, S. (2005). *Begärets lagar: Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*. Diss. Lunds Universitet. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Eduards, M. (2002). *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Malmö: Liber ekonomi.

Engdahl, U. (2010). *Att vara som/den "en" är: En etisk diskussion om begreppen rättvisa, erkännande och identitet i en trans*kontext*. Diss. Linköpings Universitet, Sverige. Linköping: LiU Tryck.

Fairclough, I. & Fairclough, N. (2012). *Political discourse analysis: A method for advanced students*. New York: Routledge.

Foucault, M. (2007). *Lectures at the Collège de France 1977-78: Security, Territory and Population*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Foucault, M. (2000). *Power*. New York: New Press.

Foucault, M. (1980). *Sexualitetens historia: 1. Viljan att veta*. Södertälje: Gidlunds bokförlag.

Rosenberg, T. (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Tollin, K. & Törnqvist, M. (2014). *Feminism i rörliga bilder*. 2:a. uppl. Stockholm: Liber förlag.

Winther Jørgensen, M. och Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Tidningar och tidskrifter

Barbee, M. (2011). A visual-narrative approach to understanding transsexual identity. *Journal of the American art therapy*. 19, (2), ss. 53-62.

Bengtsson, B. (2009). Om ex gratia-ersättning. *Svensk Juristtidning SvJT*, 2009, (häfte 3), ss. 325-340.

Chavez Perez, I. (2013). DN Debatt. "Sverige måste ge skadestånd till tvångssteriliserade". *Dagens nyheter*, 12 augusti. <http://www.dn.se/debatt/sverige-maste-ge-skadestand-till-tvangssteriliserade/> [2016-04-08]

Johansson, K. (2005). 1 600 tvångssteriliserade har fått skadestånd. *Sydsvenskan*, 22 april. <http://www.sydsvenskan.se/sverige/1-600-tvangssteriliserade-har-fatt-skadestand/> [2016-04-08]

Elektroniska källor

Burman, K. (2013). *Ansökan om skadestånd för Tvångssterilisering - på grund av steriliseringskravet i lag (1972:119) om fastställande av könstillhörighet i vissa fall (könstillhörighetslagen)* (JK ansökan uppladdad 2015/11). Stockholm: RFSL Förbundet. http://www.rfsl.se/wp-content/uploads/2015/11/JK_ansokan.pdf

Holm, L-E. (2015). *God vård av vuxna med könsdysfori. Nationellt kunskapsstöd.* (Artikelnummer 2015-4-7). Stockholm: Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19798/2015-4-7.pdf>

Justitiekanslern. (2016). *Skadestånd.* <http://www.jk.se/ansokan/skadestand/>

Larsson, K. (2013). *Europarätten i transformation? En analys av Europadomstolens rättspraxis avseende transsexualism och transsexuella personers mänskliga rättigheter.* Kandidatuppsats, Juridiska institutionen. Göteborg: Göteborgs Universitet, Handelshögskolan. https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/34158/1/gupea_2077_34158_1.pdf

Lindell, K. (2010). *Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar-Rättsliga villkor för fastställelse av könstillhörighet samt vård och stöd* (Artikelnummer 2010-6-31). Stockholm: Socialstyrelsen. <http://fpes.se/wp-content/uploads/2012/01/Utreddning20100630.pdf>

Patientföreningen Benjamin (2016). *Om behandling vid transsexualism.* <http://pfbenjamin.se/VardBehandling.html> [2016-04-12].

Méndez, J. E. (2013). *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment* (Rapport A/HRC/22/53). United Nations. General Assembly. http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session22/A.HRC.22.53_English.pdf

Regeringskansliet (2016). *Feministisk regering.* <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/feministisk-regering/> [2016-04-08].

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (RFSL) (2005). > *Höra hemma - om transpersoner*. Norra Skåne: Offset; Zie. RFSL.
http://app.rfsl.se/apa/19/public_files/Horahemma_trans_2.pdf

Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (RFSL) (2016). *RFSL välkomnar initiativet från regeringen att betala ut ekonomisk kompensation till tvångssteriliserade*, Pressmeddelande 2016-04-27.

Socialstyrelsen (2015). *Till dig med könsdysfori* (Artikelnummer 2015-6-1). Falun: Edita Bobergs. Socialstyrelsen.
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19814/2015-6-1.pdf>

Sverker, A. (2013). *Inte ett frivilligt val – Statens skadeståndsansvar till följd av tvångssteriliseringarna av transsexuella*. Kandidatuppsats, Juridiska fakulteten. Lund: Lunds Universitet.
<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOid=4222786&fileOid=4247430>

Transformering (2015). *Vad är trans? Intersex*. <http://www.transformering.se/vad-ar-trans/intersexuell> [2016-05-16].

Lagar och styrdokument

Intersexuellas könstillhörighetsutredning (1968). *Intersexuellas könstillhörighet: förslag till lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall: betänkande*. (SOU 1968:28). Stockholm: Justitiedepartementet.

Justitiedepartementet (1972). *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall, m.m.* (Regeringens proposition 1972:6). Stockholm: Regeringskansliet.

Justitiekanslern (2014). *Skadeståndsanspråk mot staten med anledning av sterilisering enligt könstillhörighetslagen*. Justitiekanslerns beslut; diarienummer 4243-13-40 m.fl. Stockholm: Sverige, 17 juni 2014. Tillgänglig: <http://www.jk.se/beslut-och-yttranden/2014/06/4243-13-40-mfl/>

Könstillhörighetsutredningen (2007). *Ändrad könstillhörighet - förslag till ny lag*. (SOU 2007:16). Stockholm: Socialdepartementet.
SFS 1975:580. *Steriliseringslag*. Stockholm: Socialdepartementet.

Socialdepartementet (1998). *Ersättning av staten till steriliserade i vissa fall* (Regeringens proposition 1998/99:71). Stockholm: Regeringskansliet.

Socialdepartementet (2012). *Upphävande av kravet på sterilisering för ändrad könstillhörighet*. (Regeringens proposition 2012/13:107). Stockholm: Regeringskansliet.

Socialdepartementet (2011). *Ändrad könstillhörighet*. (Regeringens proposition 2011/12:142). Stockholm: Regeringskansliet.